

MARIE NIELSEN.

En politisk biografi.

Af Morten Thing

I.

Marie Nielsen ville, om hun havde levet, til december i år være fyldt 100 år. Hun hører ikke til dem, der har haft offentlighedens fuldeste bevågenhed. Faktisk er det kun Carl Heinrich Petersen, der med sin bog »Danske Revolutionære«, har forsøgt at trække hende ud af glemslens mørke. Socialdemokratiet levner hende et par linjer i partihistorien og kommunisterne har ladet hende indtage sin plads i de ekskluderedes brigade blandt renegater, forrædere og opportuniste.

Mit ærinde med denne artikel er i første række at minde en stor revolutionær, en af vore største. Men da jeg ikke mener det kan gøres ved at forgylde, har jeg tiltrådt den trange vej, at finde ud af, hvad der egentlig skete i hendes liv. Derfor former denne artikel sig som en biografi, omend en politisk sådan. I det omfang, hvor Marie Nielsen spillede en central rolle i den revolutionære bevægelse er dette tillige et bidrag til denne bevægelses historie.

Jeg har betragtet det som min hovedopgave at fremdrage og bruge helt eller delvist ukendt stof. Kun i meget ringe grad er Marie Nielsens biografi forsøgt formidlet i forhold til arbejderklassens udvikling for slet ikke at tale om samfundets. Dette er artiklens væsentligste begrænsning. Herudover har jeg valgt at lægge hovedvægten på perioden 1918-24. Men dette er ikke kun et valg, idet valget lå lige for i forhold til de kilder jeg har kunnet benytte mig af. Marie Nielsens politiske biografi er et bidrag til den revolutionære bevægelses historie i Danmark. Et lille bidrag. I alt det væsentlige står det tilbage at skrive bevægelsens historie.

II. 1875-1910.

Marie Nielsen er født i et husmandshjem i Herlev på Frederiksborg-egnen den 23. december 1875. Fra hun var 14 til hun var 25 var hun tjenestepige og fra hun var 25 til hun var 28 levede hun af at vaske og gøre rent for andre. »Jeg kom ud at tjene, da jeg var 14 Aar og konfirmeret, og det var ganske imod Sæd og Skik, Husmandens Børn plejede at gaa i fremmed Tjeneste, saa snart de kunde gøre Gavn. Der blev da ogsaa skumlet lidt i Landsbyen. Har han virkelig Raad til at have den store Tøs gaaende hjem-

me?! Dog - jeg kom tidsnok ud, og gennem 11 lange Aar lærte jeg at forsage egen og bøje mig for fremmed Vilje - lærte, at jeg var undergiven og maatte lyde.«¹ Således skriver hun i en lille svvbiografisk skitse. Om et af de steder hun tjente, en Herregaard, fortæller hun: »Jeg skulde have Værelse sammen med en meget ung Pige, og jeg forsøgte at fritte hende ud om Forholdene der.

Hvorledes Baronen og Baronessen var?

Aah jo, lød den unge Piges Svar (der var ingen Ærbødighed i hendes Stemme), »de er saamænd meget rare, nu er det snart 14 Dage siden nogen af dem har slaæet mig.« Slaæet hende! - Med opspilede Øjne og aaben Mund stirrede jeg paa hende - Slaæet hende! - Ganske vist, i de Aar jeg havde tjent, havde jeg oplevet adskilligt, der var grimt og ondt, men aldrig havde man noget Steds budt mig Prygl. Og nu her.- [...] Og det stakkels enfoldige Pigebarn havde ikke sagt falsk Vidnesbyrd om sit Herskab.

Jeg lik ganske vist aldrig Prygl der, thi jeg var over de 20 Aar, men derimod nedlod Baronen sig til i højstegen Person at søge at opdrage denne lille 16 Aars Pige kommet fra et offentligt Børnehjem. Hun var stædig, erklærede han [...], og saa anvendte den højædle Herre sin Ridepisk til at pille Nykkerne ud af hende, saaledes at ofte laa der tykke, svulne, blodunderløbne Striber paa det stakkels Barns Bryst og Ryg.

Feig var han, Eksekutionen foregik altid paa ensomme steder, hvor ingen Vidner fandtes.«²

Af de penge hun tjente, lagde Marie Nielsen penge op til at komme på seminarium for, og i 1904 kom hun på Femmers Kvindeseminarium. I 1908 tog hun lærereksamen og begyndte at arbejde ved Frederiksberg Skolevæsen. I 1912 supplerede hun sin læreruddannelse med en faglærereksamen i historie. Hertil skrev hun speciale om det tyske socialdemokratis historie.

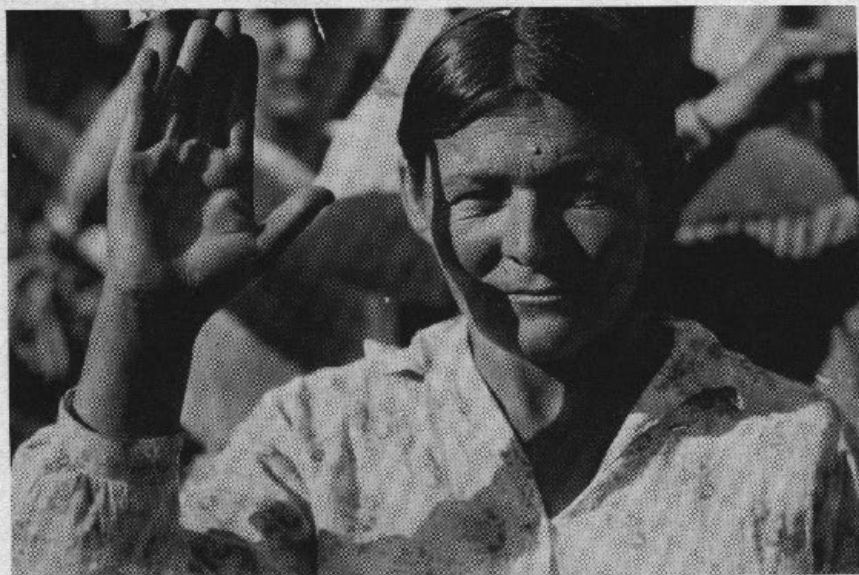
I forbindelse med den senere retssag mod hende blev der afgivet flere udtalelser om hendes kvalifikationer som lærerinde. På trods af deres officielle odeur siger de nok et og andet. Forstanderne på seminariet udtalte således: »Frk. Nielsen havde læst noget, tænkt meget og dannet sig selvstændige, men noget uklare Meninger. Hun var i Besiddelse af god Hukommelse og stor Energi; hendes Arbejdsmetode var fortræffelig, og hun gjorde derfor udmærkede Fremskridt i Kundskabstilegnelse og opnaaede en god Eksamen. Vi lærte hende at kende som et ivrigt Menneske, hvis Følelses- og Stemningsliv var rigt, men noget ubehersket, saa hun til Tider kunde blive nedtrykt og tabe Tilliden.

Det viste sig, da hun blev Praktikand i Seminariets Øvelsesskole, at hun havde gode Lærerindemuligheder, og vi tvivlede ikke om, at hun som den Idealist hun er, med Sympati og uegennyttig Opofrelse vilde tage sig af de ubegavede, forsømte og forhutlede Børn, hun vilde træffe paa sin Vej i Folkeskolen«³ En af hendes studiekammerater skriver om hende: »Hun var allerede dengang [1910-12] glødende begejstret for sine Ideer og saa i den

socialistiske Stat det ideale Samfund. Hun var en fuldblods Idealist, der med Fanatisme stred for sine Anskuelse. I en Samtale vi havde, sagde hun blandt andet: jeg føler mig som Proletar og vil vedblive at være det, thi kun saaledes vil jeg være istand til at gavne mine - Plebejerne. Hun kunde lide mig trods det at jeg, som hun selv sagde, var hendes fødte Modstander som Overklassemenneske, og vort Kammeratskab blev bygget paa gensidig Agtelse og Sympati.«⁴ Om hendes arbejde som lærerinde foreligger der en sympatiudtalelse fra 14 lærere og lærerinder på Nylandsvejens Skole: »I flere Aar har vi undertegnede Lærere og Lærerinder arbejdet sammen med Frk. Marie Nielsen ved samme Skole.

Da Skolen og Børnene havde hendes fulde Interesse, maatte vi ofte beundre hende for den usædvanlige Kraft, hun var i Stand til at lægge i sit Arbejde, og det ringe Hensyn, hun tog til sig selv. Vi regnede hende derfor til de bedste iblandt os.

Hun har været Medlem af vor Forenings Bestyrelse, Medlem af Frederiksberg Værgeraad, Tilsynsværge for forsømte Børn, og hun har ofte selv maattet lide savn for at kunne give forholdsvis betydelige Beløb af sine smaa Midler til nødlidende Familjer.«⁵

Marie Nielsen 1875-1951.

III. Socialdemokratiet og SUF 1908-18.

I 1908 meldte Marie Nielsen sig ind i Socialdemokratisk Ungdoms Forbund (SUF). Hendes indmeldelse i Socialdemokratiet (SD) daterer sig formodentlig fra samme periode.

Det danske parti lå på II. Internationales højrefløj og adskilte sig væsentligt fra både det svenske og det norske parti. Men ikke nok hermed, dets venstrefløj var tillige svag. Venstrefløjen repræsenteredes i første række af diskussionsklubben »Karl Marx« og bladet »Socialisten«. Dens ledende personer var Gerson Trier, K. K. Steincke, J. P. Sundbo, J. P. Nielsen og H. P. Larsen (Palbo). Men herudover var der en bevægelse uden for partiet. Det var den syndikalistiske bevægelse, der mere eller mindre regelret havde udviklet sig af den ungsocialistiske bevægelse fra 1904-08. Syndikalistisk Forbund udgav 1909-11 bladet »Syndikalisten« og fra 1911 begynder Chr. Christensen at udgive ugebladet »Solidaritet«, der fra 1912 bliver organ for Fagoppositionens Sammenslutning (FS). Partioppositionen og syndikalisterne var de eneste tilløb til en revolutionær bevægelse herhjemme.

Marie Nielsen lagde sig klart på partiets venstrefløj. Fra 1912 begyndte hun at markere sig i SUF. Hun deltog i kongressen 1912 og blev indvalgt i ledelsen. Hendes første artikel finder man i SUFs blad »Fremad«. Hun bliver fra denne tid af brugt meget som taler, eller som det den gang hed: agitator. I slutningen af 1912 melder hun sig ind i diskussionsklubben »Karl Marx« og markerer hermed sit tilhør til partiets venstrefløj og hun bliver snart en af oppositionens klareste fortalere.

Med 1. verdenskrigs udbrud bryder en dybtgående spaltning af den internationale arbejderbevægelse igennem. Optakten får vi, da den tyske socialdemokratiske rigsdagsgruppe ved krigsudbruddet stemmer for krigsbevillinger. Stauning går ind for det tyske partis stilling og er selv med til i Danmark at gennemføre klassesamarbejdets politik: borgfredspolitikken. Partiet stemte da osse for forøgede militærbevillinger til »Opretholdelse af neutraliteten«. Disse forhold bestemte i høj grad oppositionens politik, i hvert fald ungdomsforbundets. Et af SUFs hovedfremstød i agitationen var antimilitarismen. Ledelsen af denne del af partioppositionen var Ernst Christiansen, SUFs formand, Sigvald Hellberg, Johs. Erwig og Harald Jensen. Også blandt syndikalisterne førtes der kamp mod militarismen. De anbefalede militærnægtelse. Ledende i denne militærnægterbevægelse, samlet i »Foreningen af konsekvente Antimilitarister«, var Thøger Thøgersen, Johs. Nielsen og Alfred Mogensen. Militærnægtelsen var dog SUF en tand for rabi at en kampform.

Udover kampen mod militarismen formuleredes SUFs opposition i første række på spørgsmålet om »Kongemiddagene« og Internationale. De ledende socialdemokraters deltagelse i kongens grundlovsfest tog man kraftigt afstand fra og da forskellige europæiske venstregrupper i

september 1915 mødtes i Zimmerwald i Svejts støttede SUF det herfra udsendte manifest. Ud af Zimmerwald-bevægelsen voksede senere den kommunistiske internationale, Komintern.

SUF fik meget vind i sejlene på den aktive oppositionspolitik. Medlemsstallet nåede op på 10-11.000⁶ og »Fremad« nåede op på et oplag på 15.000⁷. Men nogen egentlig revolutionær opposition kan man næppe kalde SUF. Vi skal i den videre fremstilling se, hvilke konsekvenser det fik.

Marie Nielsen stod på dette tidspunkt til venstre for SUF, omend hun osse radikaliseredes gennem de følgende års begivenheder. Men hun støttede sig til SUF som en del af partioppositionen. Hun var medlem af forbundets agitatorkorps og sad i 1914 i »Fremads« redaktion. Der er forskellige vidnesbyrd om alvorlige meningsforskelle mellem hende og flere af de ledende folk i forbundet. Disse forskelle blev imidlertid skjult under hentydninger til at hun da vist var for gammel til at stå i et ungdomsforbund. I april 1915 frasiger hun sig derfor sine medlemsrettigheder i et brev til centralafdelingens formand: »I den senere Tid (ogsaa paa Kongressen [i 1915]) har jeg Gang paa Gang hørt Hentydninger til at jeg er for gammel til at staa i Foreningen, og der er blevet talt om *ældre*, der *bruger* Ungdomsbevægelsen; hertil sigtede jo ogsaa Staunings Ytring paa Kongressen, endvidere har jeg af Dahlgaards Optræden paa Kongressen (hans Fraraadelse af mit Valg) og af hans Bemærkning i Toget om, at han kendte *Ungdomsbevægelsens* Stilling til mig, faaet at vide, at selv mine nærmeste gode Venner synes at frygte mig inden for Bevægelsen, og at de ingen Tillid har til mit eget Udsagn om, at jeg *ingen* ledende Stilling attraar inden for Ungdomsbevægelsen.«⁸ Men forbindelsen til SUF afbrydes ikke hermed. Hun udgiver i 1916 sammen med H. P. Sørensen en lille Pjece med titlen »Foredrags- og Diskussionsemner«. Pjecen indeholder en lang række forslag til emner, der kan tages op i skoling med tilhørende disposition og litteraturforslag. Litteraturlisten indeholder 20 bøger og 54 pjecer og giver et godt indtryk af Marie Nielsens skoling i socialismens teori. Som nr. 1 på listen finder vi »Kapitalens« to første bind i den danske oversættelse. Derudover af Marx: »Manifestet«, »Lønarbejde og Kapital«. Af Engels tillige »Familiens, Privatejendommens og Statens Oprindelse« samt »Socialismens Udvikling fra Utopi til Videnskab«. Der er 3 titler af Kautsky, en af hver af Liebknecht, Bebel og Lassalle. Gustav Bang er repræsenteret med ikke mindre end 15 titler. På baggrund heraf vil man kunne se en for SUF og osse for Marie Nielsen karakteristisk orientering mod den kautskyanske marxisme-opfattelse omend i dens danske udformning hos Bang.

I partiet tilhørte Marie Nielsen Frederiksbergs 2. kres. Fra 1915 sad hun i foreningens bestyrelse og førte dens forhandlingsprotokol, et job hun bestred frem til 1917.

Kongressen i 1915 blev en vigtig kongres, fordi partioppositionen under indtryk af krigen var vokset ganske betydeligt. På foreningens generalfor-

samling den 23. aug. 1915 stillede Marie Nielsen 3 forslag, som skulle fremføres på kongressen. »I. Til Beretningen om Partiets Virksomhed: I Henhold til tidligere Kongressers Beslutning om, at Socialdemokratiets Tillidsmænd ikke maa deltage i Fester arrangeret af Kongen, udtaler Kongressen sin skarpeste Misbilligelse af, at Rigsdagsgruppen har brudt Partiets Beslutninger og deltaget i den af Kongen arrangerede Fest paa Amalienborg d. 5. Juni d.A. [...]«. Det andet forslag konstaterede kort og godt, at partiets rigsdagsmænd ikke måtte stemme for militærbevillinger. Forslag nr. 3 lød: »Resolution til Taktikspørgsmaalet. I det Kongressen udtaler sin Tilslutning til Hovedbestyrelsens Forslag om Opstilling af Kandidater i alle Kredse og hermed fastslaar de politiske Valgalliancers Ophør betoner den, at Socialdemokratiet i sin Agitation i Befolkningen, saa vel som i Samarbejde med andre Partier aldrig kan opgive sin særlige Karakter af proletarisk Klasseparti, og gentager Odensekongressens Beslutning om, at Socialdemokratiet som Følge af denne særlige Karakter ikke kan paatage sig Medansvar for en borgerlig Regerings Handlinger.«⁹ Alle 3 forslag blev vedtaget på generalforsamlingen og Marie Nielsen blev valgt som delegeret til kongressen i Århus den 23.-25.9.15. På kongressen kom ingen af forslagene igennem. Eksempelvis blev forslaget om deltagelse i hoffester forkastet med 195 mod 64.¹⁰

Ved det efterfølgende hovedbestyrelsesvalg blev Marie Nielsen valgt som suppleant for Gerson Trier. Den 29. september 1916 indkaldtes der til lynkongres med det ene punkt på dagsordenen at tage stilling til, hvorvidt Stauning som en konsekvens af borgfredspolitikken skulle indtræde som kontrolminister i den radikale regering. Marie Nielsen deltog som repræsentant for sin partiforening. På kongressen tog både Gerson Trier og Marie Nielsen ordet og talte imod forslaget, men oppositionen stod svagt. Kun 32 stemte nej mod 291 ja¹¹. Marie Nielsen beskriver situationen således: »Denne Kongres maatte tage sin Beslutning under Forhold, der bedst betegnes ved Ordet Tvangssituation.

Indtrædelsen af en socialdemokratisk Repræsentant betegnedes som nødvendigt, gik vi ikke med, da fik vi Valg, og Valget vilde i overordentlig Grad øge Faren for at komme med i Krigen; dertil den nedtrykkende Meddelelse, at et eventuelt Valg vilde blive et Alliancevalg.

Det var onde Kaar at blive stillet over for. Ministeren eller - *maaske* - Krigen. Afstemningen bar tydeligt Vidnesbyrd om den usikre Stemning i Forsamlingen.«¹² Dagen efter kongressen trådte Gerson Trier ud af partiet i protest mod den »[...] borgerlige Opportunisme, der bredte sig videre og videre i Partiet.«¹³ Til næste hovedbestyrelsesmøde den 16. november kunne Stauning meddele Marie Nielsen, at hun havde overtaget Triers plads.

Triers udmeldelse skete isoleret. Kongressen fandt sted natten mellem den 29. og 30. september og hans udmeldelse er dateret 1. oktober. Der har ikke været megen tid til orientering af ligesindede. Men sandheden er vel

osse den, at der ikke var særlig mange af dem, at Trier var en isoleret mand. Faktisk har Marie Nielsen været den, der stod ham politisk nærmest. Men hun forblev i partiet og overtog hans plads i hovedbestyrelsen.

Venstrefløjens betydning voksede gennem krigens sidste år. Men den udgjordes af flere tendenser uden nogen samlende organisatorisk ramme. Partioppositionen søgtes samlet i klubben »Internationale«, der blev stiftet i november 1917. Den bestod af hele den gamle garde af venstrefløjfolk og det var meget vanskeligt at tilvejebringe noget fælles grundlag, idet den herskende holdning var, at man skulle forblive som loyal opposition i partiet. Således siger klubbens formand Hans Palbo i beretningen på generalforsamlingen i 1918, at det hele tiden havde været meningen fra stifternes side, at Internationale skulle holde sig indenfor partiet, selvom der meldte sig røster, der ville danne et venstresocialistisk parti eller rammerne om det (dagblad etc.)¹⁴.

SUFs opposition holdt sig i det væsentlige indenfor rammerne af det tilladelige. Ved afstemningen på natkongressen i 1916 stemte Ernst Christiansen således ikke, og gik altså ikke sammen med venstreoppositionen. Kun tilslutningen til Zimmerwald vakte virkelig forargelse i partiledelsen og det fremgår af SDs hovedbestyrelses protokol, at SUF får økonomisk støtte fra partiet »under Forventning af, at Ungdomsforbundet udtræder af Zimmerwald-Kommissionen.«¹⁵

Men uden for partiet var venstrefløjen vokset kraftigt under indtryk af krigskonjunkturerne. Under verdenskrigens første år faldt reallønnen for arbejderne i industrien ret voldsomt. Først efter 1918 nåede lønnen op på 1914 niveauet. Og mens arbejdsløsheden i krigens første år viste en nedadgående tendens steg den fra 1916-18 fra 5-18%.

Krigen viste sig i almindelighed som vareknaphed og efterfølgende rationering, dyrtid og galopperende inflation og arbejdsløshed. Gennem en lov fra krigens første måneder bemyndigedes indenrigsministeren til en række indgreb i økonomien af den type, som senere er blevet gangse ingredienser i socialdemokratisk politik.

Krigskonjunkturerne gav sig udslag i en ret omfattende aktivitet i arbejderklassens lavere lag. Boligaktioner for at sætte udsatte familjer ind var ret almindelige og de arbejdsløse begyndte at organisere sig og demonstrere for at få tåleligere kår. I begyndelsen af 1918 samlede denne sociale uro i sig i nogle omfattende arbejdsløshedsdemonstrationer stærkt påvirket af syndikalisterne. Bølgen kulminerede med den berømte storm på børsen i februar 1918. Men mellem oppositionen i SD og resten af venstrefløjen var der ikke i udpræget grad kontakt. Den loyale opposition bøjede nakken under partipisken mod syndikalisterne.

I denne periode radikaliseredes Marie Nielsens politiske holdning. Især den russiske revolution var en vigtig ingrediens i denne proces. Den bragte hende til klarhed om, at der var en vigtig ingrediens i denne proces. Den bragte hende til klarhed om, at der var en afgrund mellem hendes

revolutionære standpunkt og SDs klassesamarbejdslinje. Men den russiske revolution blev samtidig et billede på Danmarks tilbagestående. Eller rettere forskellen mellem Rusland og den hjemlige andedam tematiserede et problem som skiftevis slog de danske revolutionære med fortvivelse og besatte dem med en regelret revolutionspsykose. Siggende i denne sammenhæng er et brev fra Marie Nielsen til Hans Palbo fra marts 1917: »Mod Øst raser Revolutionen, og med den stadig Østenvind er den ogsaa naaet hertil vor lille uskyldige Andedam. Dens første Udslag giver sig til Kende paa Lørdag ved »Karl Marx's« Generalforsamling, hvor »Bageren« [J. P. Nielsen] og Gerson Trier vist nok skal stødes fra »Socialistens« Trone. Det unge revolutionære (!) Blod indenfor Socialistens Redaktion (Harald Jensen) vil det.«¹⁶ Trier og J. P. Nielsen tilhørte jo venstrefløjen. Det gjorde SUFeren Harald Jensen ganske vist osse, men i så fald den del, der stod centrum nærmest, og hvad der i denne sammenhæng har talt for Harald Jensen har været, at Trier jo ikke længere var partimedlem, selvom han sad i Socialistens redaktion.

Hen på efteråret 1917 søgte Marie Nielsen direkte kontakt med Zimmerwald-kommissionen. Hun kontakter en af lederne af de svenske venstresocialdemokrater Zeth Höglund og spørger om hun kan deltage i næste Zimmerwald-konference. Höglund svarer: »Jag har talat med mina kamrater i den provisoriska Kommissionen, och de har inget att invända emot att Ni närvar å Zimmerwaldkonferensen som enskild deltagare, givetvis utan rösträtt.

Bäst vare dock om Ni kunde få ett mandat av Ungdomsförbundet som ju är anslutet till Zimmerwald.

Konferensen är nu definitivt inkallad till 5 september (onsdag nästa vecka).«¹⁷ Muligvis har hun osse søgt kontakt ad en anden kanal. I hendes papirer ligger en seddel med påskriften: »Fru Alexandra Kollontaj, Gammel Kongevej 176, Representant for Socialistisk Russisk Kvindeforening i Internationale Kvinders Socialistiske Bureau.« Kollontaj forespurgte i efteråret 1917 hos Stauning om hun kunne opholde sig her i landet. Ifølge Marie Nielsens referat fra diskussionen på Socialdemokraternes kontrahentforsamlings møde (hvortil hun var delegeret) havde Stauning svaret, »[...] at naar hun forholdt sig i Ro og ikke talte ved Møder, da kunde hun regne med at forblive her i Ro.«¹⁸ Selvom Kollontaj altså boede her en kort overgang forblev Norge hendes faste opholdssted.

Konferencen som Höglund omtaler er den 3. Zimmerwald konference, der afholdtes den 5.-12. september 1917 i Stockholm. Marie Nielsen har givetvis deltaget i konferencen, for på et kort fra Höglund dateret 18. september med »Hjärtlīga hälsningar« har den finske socialist Yrjö Siro-la og russerne V. Kasparovna og Angelica Balabanoff tilføjet: »Es tut uns sehr Leid dass Sie so schnell fort sind. Bitte schreiben Sie uns.«¹⁹

Forbindelsen med Zeth Höglund fastholdes gennem de kommende år, og han bliver en af Marie Nielsens vigtigste forbindelser til den

internationale revolutionære bevægelse. Men inden vi forfølger dette spor videre bliver vi nødt til at kaste et blik på den hjemlige situation.

Den tendentielle radikalisering, der begyndte at vise sig i den danske arbejderklasse under dyrtidens og arbejdsløshedens tryk modsvarede af en hurtigt akcellererende indpasning af SDs politik i det demokratiske system. Hoffesterne, ministersocialismen og militærspørgsmålet er allerede nævnt. Militærnægterne satte de to afrustningspartier, de Radikale og SD, i en pinlig situation, fordi de aktualiserede de to partiers brud med deres principper. For at imødekomme militærnægterne fik man vedtaget en lov om at værnepligtige kunne overføres til civilt arbejde, hvis militærtjeneste stred mod deres samvittighed. Dette vakte ikke udelte begejstring. Som formanden for tapetserernes fagforening i København udtrykker det i et brev til Marie Nielsen: »[...] Arbejderne ønsker Værnepligtsloven ophævet og ikke Værnepligten omsat til Tvangsarbejde i 20 Maaneder.« Og han tilføjer: »Det vil være urimeligt at agitere for et Parti, som Gang på Gang svigter Programmet, og det vil før eller senere medføre en spaltning [...]«²⁰. Det var profetiske ord. Men i Sverige var partiet allerede sprængt og Höglunds venstregruppe havde dannet et venstresocialistisk parti og i Tyskland var USPD, der var sprængt ud af det tyske SD, et ret stort parti. Marie Nielsen havde forbindelser begge steder, i Sverige til Höglund og i Tyskland til Luise Zietz, der i slutningen af september 1917 besøgte hende i København. Med oktoberrevolutionen i Rusland får disse partisprængninger politisk profil og Marie Nielsen tager varmt standpunkt for revolutionen og bolsjevikkerne.

Den 22. januar 1918 afholdt SUF et møde, hvor russeren Selinius talte om revolutionen. Hertil sluttede Marie Nielsen, Ernst Christiansen og Chr. Christensen sig. SD har åbenbart ikke været helt glad ved oppositionen, i hvert fald sendte man en »spion« til mødet som skulle referere til partiet. Ifølge referatet sagde Marie Nielsen bl.a.: »Vi har Frihed, javel. Vi har endog et hjørne af Parlamentet og vi har en ny Grundlov, der ganske vist ligger i Sølvskrinet. Men det er ikke Parlamentet det kommer an paa, thi Magten ligger andetsteds, og *det vilde ikke gavne os, om vi havde hele Parlamentet.*«²¹ Fremhævelsen af den sidste sætning skyldes referenten. Den har nok forarget i partiledelsen.

Marie Nielsens tanker om venstrefløj i SD er efter al sandsynlighed gået i retning af at samle den organisatorisk omkring et blad. Hun har sikkert ment, at en eventuel sprængning af partiet måtte tage sit udgangspunkt i »Internationale« og kredsen omkring »Socialisten«. Det er nok »Internationale«, der spøger i et brev fra Höglund, hvor han skriver: »Jag står just i begrepp att i dag åter resa til Ryssland, varför jag tyvärr ej får tid att utförligt svara på Ert brev, som mycket intresserar mig. Jag överlämnar det emellertid till Balabanoff, som lovat svara i stället. Jag hoppas, att vi skola bli i tillfälle att samarbeta med och stödja Eder

vänsterklubb, som verkligen har en stor uppgift att fylla.«²² Balabanoff sad i den Internationale Socialistiske Kommission i Stockholm og fordelte bl.a. pengemidler til propaganda for venstrebevægelser.

På den tid diskuteredes det at gøre »Socialisten« til ugeblad for at give oppositionen et bedre talerør. I den anledning skriver Marie Nielsen til Sven Larsson-Linderot, en af de ledende svenske venstresocialister om erfaringerne med deres blad »Folkets Dagblad Politiken«. Linderot svarer, at bladet indtil nu har givet 70.000 i underskud, og at de har været tvunget til at tegne aktier til i hvert tilfælde 100.000 for at kunne fortsætte. »De 2 millioner rubel som bolschevikregeringen anslagit for revolutionær propaganda i utlandet har vi ej sett røken av ännu. Vi börjar tro att det var fantasi av Radek. Vorovsky og Balabanoff har ej fått något som helst meddelande från Petrograd om dessa pengar [...]«²³. Senere kommer der gang i udbetalingen af de to millioner, i Danmark bl.a. formidlet af russeren Garin. »Socialisten«s redaktion forsøger at få sin andel, som det fremgår af et brev fra Johs. Erwig til Hans Palbo. Da har bladet fået lovning på 200 kr. fra Zimmerwald-kommissionen²⁴.

Den 25.-26. februar 1918 indkalder SD til sin 17. kongres. Dagsordenens vigtigste punkt er omstødelse af en tidligere kongresbeslutning, der pålagde partiet at opstille selvstændigt i alle kredse og altså ikke indgå valgalliance med de Radikale. Men med udsigt til en kommende regeringskoalition med de Radikale ønsker rigsdagsgruppen i SD at tilbyde de Radikale valgalliance. På kongressen blev forslaget vedtaget med 222 stemmer for og 156 imod. På baggrund heraf udtødte Marie Nielsen af hovedbestyrelsen og »Social-Demokratens« kontrahentforsamling. I en artikel »Danmarks Socialdemokrati i Alliance med Borgerskabet« skriver hun: »For de Partifæller inden for Oppositionen, der vil se Sandheden i Øjnene, maa denne Kongres tillige blive Vidnesbyrdet om, at Oppositionen aldrig inden for de repræsentative Forsamlinger vil kunne faa Flertal for en mere principiel Politik, selv om dens Anskuelser er nok saa rigtige og selv om dens Medlemmer talte med Engles Tungemaal«. Videre skriver hun, at næste trin i udviklingen bliver regeringsalliancen. Men med valgalliancen vil SD + Radikale måske nok få et folketingsflertal, men næppe kunne bryde det konservative landstingsflertal. Der vil altså intet være opnået. »Muligvis kan Fremtiden derimod bringe Ændringer i Partiforholdene; nye Partier dukker op, rene Erhvervslistes opstiller allerede nu til Valget, og maaske undgaar heller ikke Socialdemokratiet sin nydannelse.«²⁵

Når Marie Nielsen ikke med det samme udmeldte sig af SD og proklamerede, at andre skulle gøre det samme, hang det formodentlig sammen med, at der på det tidspunkt var flere betræbelser igang på at samle venstrefløjen i et nyt parti. Allerede i februar havde diskussionsklubben »Internationale«²⁶ indkaldt til et møde med redaktør Jens Nyberg, der gik med planer om at starte et dagblad. »Forhandlingerne skulle omfatte

Repræsentanter fra forskellige Oppositionsgrupper. I Særdeleshed præciserede vi det ønskelige i at faa Forbindelse med »De konsekvente Antimilitarister«, »De Arbejdsløses Organisation« og »Fagoppositionen«, medens vi stillede os ret skeptiske overfor en Repræsentation fra det socialdemokratiske Ungdomsforbund.«²⁷ Men Nyberg var afvisende overfor syndikalisterne. Sammen med V. Nicolaisen startede han den 19.3 dagbladet »Dagens Ekko«. Bladet blev, kom det senere frem, finansieret af H. N. Andersen fra ØK, der osse havde interesser i at splitte SD. Omkring bladet organiseredes partiet »De uafhængige Socialdemokrater«. Fra Nicolaisens side rækkes hånden til samarbejde med Marie Nielsen, »De er jo saa at sige et af de faa Mandfolk, Partiet ejer.«²⁸, men Marie Nielsen skulle ikke nyde noget, og det skulle diskussionsklubben »Internationale« heller ikke.

Marie Nielsen forsøgte at få klubben »Internationale« (den som hun var medlem af og altså ikke den førnævnte diskussionsklub) til at afholde et møde, hvor situationen kunne diskuteres. Men i klubben var man ikke indstillet herpå. Den 7.3 skriver hun til formanden Hans Palbo, at hun nu har sendt sin udmeldelse til partiet²⁹. Marie Nielsen søgte nu kontakt med forskellige oppositionelle arbejdere og rygterne begyndte at svirre. Ekstrabladet kunne således den 19.3 meddele om det nye parti, et stykke tid før det var etableret. Den 21.3 skriver Marie Nielsen til Hans Palbo: »Be-givenhederne har, som du ved, udviklet sig meget hurtigt. En ganske foreløbig Forhandling om en ny Partidannelse er udbasuneret, som kunde det være en Realitet.

Endnu er dog intet afgjort; men Formændene for Tapetserernes, Malernes, Saldemagernes, Linoleumpaaleggernes, Typografernes, Barberernes og Murerarbejdsmændenes Fagforening indbyder den politiske Opposition til Møde om Sagen Fredag (i Morgen) Aften kl. 8 1/2 Graabrødretorv 13 i Saldemagernes Kontor. Erwig har faaet Meddelelse].«³⁰ Udover »Internationale« (dvs. Palbo) og SUF (dvs. Erwig) var V. Nicolaisen indbudt til mødet. Palbo og Erwig mente ikke tiden var inde til et brud, SD måtte først afsløre sig, yderligere og Nicolaisen ville ikke fortælle hvem, der finansierede hans blad. Forhandlingerne blev derfor afbrudt til disse sider.³¹ På et offentligt møde arrangeret af Nicolaisen til eget formål den 27. marts blev »Danmarks Socialistiske Arbejderparti« proklameret.³²

Marie Nielsen træder nu osse ud af SUF. I »Fremad« skriver hun bl.a.: »Det er ikke visse Partirammer, jeg har elsket og tjent, men derimod den Klasse jeg tilhører. I Følge min Anskuelse repræsenterer det store Socialdemokrati ikke mere Arbejderklassens sande Interesser, det har mistet Evnen til at være det Vaaben, hvormed Arbejderklassen skal tilkæmpe sig økonomisk Frigørelse.

At dette er saaledes vil snart bevises gennem det Frafald fra Partiet, der vil komme i de underste Lag af Arbejderbefolkningen; det har alt begyndt.

Men jeg føler, jeg har min Plads der, hvor der kæmpes, og ikke hvor der handles og sjakres.«³³

IV. Socialistisk Arbejderparti 1918-19.

Den 4. april holdt det nye parti (SAP) konstituerende generalforsamling. Der valgtes et arbejdsudvalg bestående af sadelmagernes formand Thøger Thøgersen, sadelmager S. Klausen, maskinarbejder C. M. Nielsen, tapetserer Robert Gronemann, murer Chr. Rassow, Marie Nielsen, linoleumspålæggernes formand Georg Christensen og bogtrykker Chr. Petersen. Det besluttedes endvidere at deltage i rigsdagsvalget den 22. april, og der blev udformet et principprogram. Gerson Trier havde lovet at være behjælpelig med udformningen, hvad der afstedkom en del pressepolemik, idet han frasagde sig ansvaret for partiets dannelse. Ikke desto mindre var han regelmæssigt i kontakt med Marie Nielsen, skrev senere i partiets avis og talte ved et par af dets møder. I Marie Niensens papirer ligger udkastet til principprogrammet med et par ubetydelige rettelser i Triers håndskrift. Principprogrammet blev op til valget spredt i et antal af 15.000.

Man kastede sig hovedkuls ud i valgkampen og opstillede 8 kandidater i København med Marie Nielsen øverst og Th. Thøgersen som nr. 2. Udover principprogrammet udsendtes to løbesedler »Borgfred eller Klassekamp« og »Socialdemokratiets Forræderi overfor den antimilitaristiske Kamp« som propaganda. Osse det Uafhængige Socialdemokrati (USD) opstillede til valget. SAP fik 1.410 stemmer, mens USD fik 1.086.

På endnu en generalforsamling i april blev det vedtaget at udgive et ugeblad. Men det kneb med pengene. Marie Nielsen skød selv 750 kr. i foretagendet og fra Zimmerwaldkommissionen i Stockholm fik man 800 kr. Zeth Höglund og Angelica Balabanoff fra kommissionen var på Marie Niensens opfordring kommet til København den 30. april for at undersøge forholdet mellem SAP og USD, der begge erklærede sig for Zimmerwald. Her blev USD vraget. Kontakten til Balabanoff vedligeholdtes på meget venskabelig måde gennem hele 1918. I et brev fra februar 1919, åbenbart sendt gennem en anden skriver Balabanoff på sit gebroknede svensk: »Varför skriver Marie inte till Angelica. Jag tänkar so ofta av Marie och skulle vara so glad att få höra fran M[arie] personligt. Vara vanlig och skriva - skicka till Höglund hon skall skriva till mig. Angelica.«³⁴ Bortset fra en kort hilsen blev dette det sidste tegn på kontakt.

Den 1. maj udkom første nummer af SAPs blad »Klassekampen« med Thøger Thøgersen som redaktør. På generalforsamlingen blev han endvidere valgt til formand for partiet og Marie Nielsen blev valgt til redaktionssekretær. Sommeren igennem udfoldedes en hektisk aktivitet med jævnlige friluftsmøder, hvor forskellige af partiets talere agiterede. I juni måned oprettedes en kvindeorganisation »Foreningen af Arbejderklassens Husmødre«, hvor Sofie Falck var den ledende kraft. Foreningen

deltog sammen med SAP den 20. juni i en demonstration mod vareknapheden. Fra Grønttorvet gik man til Christiansborg for at presse indenrigsministeren til handling. Det mislykkedes og toget drog videre ud til Nørrebro, Vesterbro og Enghave. Med jævne mellemrum standsede man op og fortalte om mødet med ministeren. Ifølge »Klassekampen« deltog ca. 10.000 mennesker i demonstrationen.

Et andet højdepunkt i sommerens aktiviteter var demonstrationen i forbindelse med soldaten Valdemar Kreutzmanns begravelse. Kreutzmann havde begået selvmord i protest mod kadaverdisciplinen og forfølgelsen fra de overordnede. På kirkegården hørte ifølge »Klassekampen« 100.000 på Thøgersens tale og 25.000 drog videre til Fælleden.

Kreutzmanns selvmord var kun et led i en længere række af antimilitaristiske demonstrationer i løbet af 1918. Det skete med jævne mellemrum, at soldater deserterede. Mange hængte deres uniform på en lygtepæl til spot og spe. Den 9. august hang der en sådan uniform på en lygtepæl på Åboulevarden. En del arbejdere fra det nærvedliggende kontrolsted på Gl. Ladegård stimlede sammen og tog fænomenet i øjesyn. En politiudrykning kom til og tog uniformen ned, men de nøjedes ikke hermed. De gjorde indhug på de forsamlede arbejdere på en udsøgt rå måde. Derefter overfaldt de kontrolstedet og gennembankede de arbejds-løse, der stod opmarcheret i rækker ved kontrollugerne. Dette overfald afstedkom et kæmpemøde på Fælleden den 10. august, hvor Chr. Christensen, Th. Thøgersen, Lauritz Hansen og Niels Johnsen talte på Fagoppositionens og SAPs vegne. Senere arresteredes talerne.

Denne optrapning af kampen fra statsmagts side var et forsøg på at slå den bevægelse ned, der i løbet af 1918 var vokset frem i arbejderklassen. SAP havde haft en hel del vind i sejlene og på en generalforsamling den 16. september besluttedes det at »Klassekampen« fra 1.10 skulle være dagblad. Osse Fagoppositionens Sammenslutning (FS) havde oplevet en kraftig opblomstring. »Solidaritet«, FSs blad, var fra nogle få hundrede eksemplarer i 1912 nået op på 15.000 og man besluttede, presset af »Klassekampen«s overgang til dagblad, at gøre det samme den 1.11. Medlemsskaren voksede langsommere. Fra ca. 150 i 1912 var man nu nået op på 3.500³⁵.

Om SAP på dette tidspunkt har fået økonomisk tilskud fra Rusland er svært at afgøre. Men det er nærliggende at tro det. At der har været kontakt til i hvert fald Garin er sikkert. Et brev fra Aage Jørgensen til Marie Nielsen fra juli lyder: »Fra fru Garine skal jeg hilse og bede dig komme ud til hende i morgen torsdag kl. 11., da hun har vigtige meddelelser fra fru Balabanoff.«³⁶ Men der kan osse have ligget andre forhold bag. I et uigennemskueligt brev fra en svensker ved navn Christensson hedder det bl.a.: »Har emellertid gjort ett annat försök hos Garin, för vilken jag omtalat hela förhållandet och som lofvat att hjälpa mig Han kommer att meddela sig med dig, och på dina rekommendationer kommer han kanske

anvænde mig som agent.«³⁷ Også i forbindelse med forsøget på at etablere dansk-russiske forbindelser gennem Litvinovs besøg i Skandinavien måtte Marie Nielsen hjælpe til. Som en første føler kom Aron Scheinmann i august 1918 til Skandinavien som finansattaché for den russiske regering. Den svenske venstresocialist Karl Kilbom blev hans kontaktperson og skriver i denne anledning til Marie Nielsen: »Överlämnaren av detta brev [...] kommer till Danmark för att ordna vissa förhållanden för sin regering och sitt parti. Ber Er för den skull lämna honom den hjälp och det stöd Ni tilläventyrs kan tillfälle till. [...] Då så vitt jag känner hans uppdrag är av konspirativ natur ber jag Er ta hensyn därtill även bland partikamrater.«³⁸

Den 1. oktober udkom første nummer af »Klassekampen« som dagblad med Marie Nielsen som redaktør. Hun havde fået et års orlov fra Frederiksberg Skolevæsen for at overtage denne post. Men perioden blev kortvarig. Statsmagten optrappede igen kampen. Allerede den 17.10 blev bladets forretningsfører Carl Christensen indkaldt til politiet. Der skulle anlægges sag imod ham for en artikel, der krævede Thøgersen fri.

Marie Nielsen var en flittig journalist i denne periode. Under indtryk af udviklingen i Tyskland troede hun og de fleste andre revolutionære, at revolutionen stod for døren i Danmark. Det er det gennemgående tema i hendes artikler. I en af dem, der senere blev brugt imod hende, hedder det f.eks.: »Som den vilde forsulte Ulv hyler, naar man tvinger den fra sit blodige Bytte, saaledes hyler Borgerskabet i al Verdens Lande i disse Dage mod den Fare, der truer fra den russiske socialistiske Arbejder.

Med gridske, graadige Fingre klamrer det sig til det Gods, som det har ophobet under fattige Millioners Stønnen og Sukken, Forbandelser og Taarer.

Under skælvende Angst lytter Udbytteerne i alle Lande til den underjordiske Torden, der bebuder, at Gengældelsens Dag er nær, den Dag, hvor Proletariatet sidder til Doms over sine Tyranner.«³⁹ I en anden artikel hedder det: »Verdensternerne ruller hastigt. Kun en Maaned har vort Blad været Dagblad.

Næppe nok er Smilet forsvundet fra Ansigterne inden for den borgerlige og socialpatriotiske Verden over dets Fremkomst og dets Revolutionsprofetier, før Begivenhederne i fuldt Maal viser, at det er os inden for den revolutionære Del af Arbejderbevægelsen, der har vurderet Situationen rigtig.« Artiklen gennemgår udviklingen i Europa, især i Tyskland og slutter således: »Ogsaa herhjemme i dette lille Land, hvor hidtil kun Dønninger fra Verdens Orkaner er naaet hid, ogsaa her maa Arbejderne med spændt Opmærksomhed følge Udviklingen, at de paa Skæbnens Dag kan være rede til at træde under Fanerne til den sidste afgørende Kamp. Da lyder Raabet ogsaa fra vore Læber: *Sejr eller Død?*«⁴⁰

Den 5.11 blev Thøgersen løsladt, men de andre beholdt man. Den 7. indkaldtes til et kæmpeprotestmøde på Grønttorvet, som skulle afholdes den 10.11 mod Chr. Christensens, Lauritz Hansens og Niels Johnsens

fortsatte fængsling. Arrangørerne var SAP, FS, og USD. Ved mødet talte bl.a. Johs. Sperling, Paul Gissemann, Thøgersen, Aage Jørgensen, Marie Nielsen og Andreas Fritzner. Til dette første Grønttorvsmøde mødte omkring 50.000 frem og der blev vedtaget en resolution om at give myndighederne frist til den 13.11 med at løslade de fængslede. Blev de ikke det, skulle der generalstrejkes.

Den 13.11 opfordrer »Klassekampen« til at standse arbejdet indtil følgende krav er opfyldt: »Fængslerne aabnes for alle politisk anklagede og dømte. Fuldstændig Ytrings-, Forsamlings-, Presse-, Forenings- og Demonstrationsfrihed. Annullering af alle løbende Pressesager og antimilitaristiske Retssager.« Endvidere opfordredes arbejderne til at befri sig fra trællekårene⁴¹.

Generalstrejkeopfordringen blev ikke fulgt. Men mødet den 13. blev stort. Måske 30-40.000. Thøgersen, Sperling, Gissemann og Marie Nielsen talte. Da talerne var færdige stumlede folk over mod Frederiksborggade, hvor sporvognene stadig kørte. Man ville stoppe strejkebryderne, men betjente både gående, kørende og ridende væltede ind på torvet. Sperling entrede en holdende sporvogn for at få folk til at forholde sig i ro. Til den ende svingede han med en rød fane. Det blev politiet for meget og Sperling blev hentet ned og arresteret⁴². Derefter blev kniplerne brugt flittigt. Ifølge »Klassekampen« skete der følgende: »Fuldstændig fra Koncepterne arrangerede de nu et Blodbad, som er uden Sidestykke i de sidste 40 Aars dansk Historie. Kvinder og Børn og ganske tilfældige Tilskuere bliver slaede i Joden af disse ansvarsløse, uniformerede knippelbevæbnede Personer. Flere Arbejdere styrter straks forslaaede om i Gadens Sten, segnende under Knippelslagene. Politiet lader dem falde og tramper paa dem, medens Folk i vild Flugt styrter over Grønttorvet og ind i Sidegaderne.«⁴³ Samme dag indeholdt »Klassekampen« oplysning om, at der var dannet et arbejdsråd i Kalundborg.

Osse den 14. samledes en større mængde på Grønttorvet kl. 12. Og osse denne gang slog politiet hårdt til. Om aftenen og de følgende dage kom det til flere sammenstød med politiet. Ifølge forskellige opgivelser blev 150 demonstranter og mindst 100 betjente såret under slagene på Grønttorvet.

Udover de mange, der var blevet anholdt under selve slaget, var politiet naturligvis interesserede i at få fat i, hvad de anså for at være hovedmændene. Gissemann og Thøgersen tog derfor væk fra København for at komme til Århus, hvor de ville tale ved en demonstration. Men Gissemann blev taget i Fredericia den 17.11 Samme dag talte Thøgersen ved et stort møde i Århus. Der var 5.-6.000 deltagere. Politiet huggede ind på mængden og det kom til gadekampslignende sammenstød, Thøgersen blev arresteret i Forsamlingshuset i Amaliegade og den 18. overført til København. På Valby station blev han modtaget af sine kammerater og ifølge »Klassekampen« sagde han, at han ikke regnede med at komme ud af fængslet før efter revolutionen. Den 18.11 blev Marie Nielsen kaldt til

afløsning for en anklage i »Dagens Ekko« for at modtage penge fra Rusland, men hun fik lov at gå igen. Den 20. talte hun ved et møde i Århus og der var nye gadekampe med politiet. Bølgerne går højt i »Klassekampen«. Revolutionen siges at stå på Danmarks tærskel og den 22. opfordres til dannelse af arbejdsråd og der gives anvisning på hvordan. »Verdensbolschevismens mægtige Flodbølge vælter ind over hele den kapitalistiske Verden, den sprænger alle Skranker og Hindringer!«, hedder det i et opråb i bladet⁴⁴. Den 23. meddeler bladet: »Klassekampen«s ansvarlige Redaktør Kommunalærerinde Frk. Marie Nielsen mødte i Gaar Eftermiddag efter Tilsigelse i 9. Kriminalkammer.

Hun fik ikke Lov at gaa igen.

Assessor Ipsen afsagde Arrestdekret over hende og hun blev efter en Telefonsamtale med os til Gartnergade [Klassekampens red.], ført over i arresten og indsat i en Celle.⁴⁵ Hun appellerede øjeblikkeligt arrestdekretet og gik i sultestrejke, men lige meget hjalp det. Hun sultestrejkede i 5 dage uden resultat.

Den 1. december faldt der dom i sagen fra Gl. Ladegård og det efterfølgende møde i Fælledparken: Chr. Christensen fik 18 mdr. forbedringshus, Lauritz Hansen fik 1 år, Niels Johnsen og Axel Frederik Jensen hver 8 mdr. Statsmagten havde hermed vist, at den mente det alvorligt. Der skulle slås ned på den revolutionære bevægelse og det effektivt. I begyndelsen af december sad ikke mindre end 15 fængslet fra demonstrationerne i 1918.

Den gang blev varetægtsfængsling ikke fratrukket i straffen og forundersøgelserne kunne trække i langdrag. Assessor Ipsen, som tog sig af de revolutionære, havde oprettet sit eget lille tribunal på Nytorv, hvor fangerne kom til jævnlige forhør. Og han havde god tid. Marie Nielsen sad således i varetægtsfængsel i 6 1/2 måned. »Jeg befandt mig nu i en meget oprevet Tilstand, vanskelig at beskrive, en Blanding af Sorg over den mistede Frihed, Raseri over den raa Behandling, en afslappende Følelse af Afmægtighed overfor dette System med dets Love, Paragraffer, Fængsler, Fangevogtere og Tvangstrøjer, og Himlen vide, hvormange andre Tvangssammensætninger.

Jeg stirrede paa denne Dør uden Haandtag, der brutalt vidnede: Ind kan du gaa, men ud kommer du ikke; paa den udskaarne Firkant i Midten af Døren, der uden Ord fortalte om onde Spejdende Øjne, der altid vaagede for at gribe Fangen i en Overtrædelse af Instruksene.

Men det kunde dog aldrig gaa an, at en Kvinde, fængslet efter §85, Skafotparagraffen, for Oprørsforsøg mod det skikkelige Borgerskab, en Bolschewik, gav efter for en saadan Svaghed, og jeg rystede Pelsen og søgte at »mande« mig op.⁴⁶ De ledende kræfter i SAP og FS var nu i fængsel, og der skulle de blive en rum tid. For så svagt funderede bevægelser var det alvorlige tilbageslag. De to bevægelser havde hvert sit dagblad og det kostede opofrelser at holde dem gående, begge med dalende oplag. Men videre skulle man.

Den 26.1 holdt SAP sin første kongres. Her blev partiets program, arbejdsplan og love vedtaget og her blev en ledelse valgt. Thøgersen blev valgt til formand, mens Daniel Nielsen blev fungerende formand. Marie Nielsen blev valgt til redaktør, dog med Aage Jørgensen som fungerende redaktør. Andersen Nexø indvælges i hovedbestyrelsen og er gennem 1919 meget aktiv i partiet. Han taler ved møder og skriver en hel del i »Klassekampen«.

I februar oprettedes med udgangspunkt i SAP organisationen »Den røde Garde«. Det var dens umiddelbare opgave, at fungere som demonstrationsværn. Men bag oprettelsen lå givetvis forestillinger af mere vidtrækkende karakter. Ifølge en politirapport, som åbenbart er videregivet til SD, udtalte Marie Nielsen således på et møde den 17.6, »[at den Røde Garde] skulde arbejde hen til at blive en saadan Garde, som i det givne Øjeblik ikke vilde svigte.....Hun vilde anbefale Formandsdiktatur, Formanden skulde diktere, hvad der skulde foretages og Medlemmerne skulde blindt adlyde eller i modsat Fald ekskluderes.«⁴⁷ Politiet var særdeles interesseret i det revolutionære venstre og sendte dengang som nu stikkere og provokatører ind i forskellige organisationer. Specielt var de interesseret i »Den røde Garde«. De fandt en mand i provinspolitiet, opdagerne i København var for kendte. Poul Uferis hed han og han blev udstyret med en søfartsbog og blev lempet ind i »Den røde Garde«. Her undrede man sig over denne fyr, der havde gjort så mange revolutionære erfaringer i udlandet. Da han begyndte at foreslå bombeattentater blev mistanken bekræftet, og man greb chancen til at afsløre en stikker. Fem mand planlagde nu »Det store Attentat« og indviede Uferi i det. Han skulle være med til at sprænge domhuset i luften. De viste ham osse en stor kasse, der likkede. Det var bomben.

Uferis holdt politiet løbende underrettet og den 14.5 anholdtes to af »attentatfolkene« med samt den store bombe. På stationen blev rødgardisterne beordret til at demontere bomben. Kassen viste sig at være fyldt med sand samt et almindeligt vækkeur. Efter at være blevet holdt et stykke tid måtte politiet modstræbende lade dem gå. Det var ikke kun nederlag bevægelsen led overfor statsmagten, selvom sejrene var små.

I december og januar havde en sag anlagt af politidirektøren mod Marie Nielsen for injurier verseret ved Landsover- samt Hof- og Stadsretten. Den drejede sig om to artikler⁴⁸, hvor hun havde kommenteret politiets overfald på kontrolstedet på G1. Ladegård. Dommen faldt den 19.5 og lød på 200 kr. i bøde eller 20 dages fængsel.

Allerede den 24. maj gik det løs igen. Grønttorvssagen var nået så langt, at den kunne optages til doms i Kriminal- og Politiretten. Det var en større sag med 16 tiltalte, men så var der osse blandet et par militærnægtersager ind. Tiltalen mod Marie Nielsen gik på anstiftelse til overtrædelse af straffeloven og den militære straffelov, for vold og fornærmelse mod politiet, anstiftelse overfor militærpersoner til mytteri og lydighedsnæg-

telse. Af domsudskriften, der er et digert værk på 35 maskinskrevne foliosider, fremgår det, at det har været vanskeligt at hænge Marie Nielsen op på hendes tale på Grønttorvet, således som det var tilfældet med Thøgersen, Gissemann, Sperling og Fritzner. Men man fandt mere end nok i hendes artikler i »Klassekampen« Det hedder i domsudskriften bl.a.: »Naar hun har benyttet Udtrykkene »Storm«, »Flammer«, »Brand« og lignende, vil hun kun have benyttet Ordene i overført Betydning, men hun mener dog, at en virkelig voldsom Revolution ikke kan gaa af, uden der sker Skade paa Liv og Ejendom«⁴⁹. Det siges videre, at hun »[...] ikke kunne undgaa kriminelt Ansvar for Indholdet af samtlige de øvrige Artikler [en oversat artikel af Lenin undtages dog, da den ikke skønnes at handle om danske forhold], hvorved bemærkes, at det, for saa vidt Artiklerne indeholder Opfordringer til at begaa Forbrydelser, ikke er oplyst, at nogen derved er bevæget til at beslutte Forbrydelsen.«⁵⁰

Dommen lød på 18 mdrs. forbedringshus. Det samme fik Thøgersen og Gissemann. Fritzner fik 1 år og Sperling fik 4 måneders fængsel. De øvrige 11 fik fra 2 til 8 måneder.

Allerede dagen efter dommen indkaldte SAP til et protestmøde, hvor der deltog ca. 7.000 mennesker. Marie Nielsen og Thøgersen appellerede straks dommen og Marie Nielsen ansøgte om at komme på fri fod indtil højesteretsdommen faldt. Baggrunden var, at hun havde sultestrejket for at tvinge en afgørelse igennem og fængslslægen havde karakteriseret hendes tilstand som kritisk. Den 4.6 blev hun løsladt mod »[...] at afholde sig fra skriftligt eller mundtligt at udtale sig offentligt om Politiets Anliggender eller drive agitatorisk Virksomhed.«⁵¹

Da hun kom ud af fængslet stod det skidt til med partiet og bladet. Aktiviteten var lav og bladet gav stort underskud. I slutningen af juni satte hun sig i forbindelse med Zeth Höglund og Otto Grimlund, der repræsenterede den i marts måned startede Kommunistiske Internationale (KI). Hvad man behøvede var en løsning på problemet, at der eksisterede 2 revolutionære organisationer (SAP og FS) og to dagblade (»Klassekampen« og »Solidaritet«), som begge gik dårligt. Der manglede organisation og penge. Höglund og Grimlund indvilgede i at komme til København. I den omtalte politirapport fra SDs arkiv findes under 10.7.19 indført: »Udvalget [Den røde Gardes 5-mands udvalg] drøftede Klassekampens Stilling, hvorunder Foss meddelte, at Repræsentanter for Sveriges vensresocialistiske Parti afvige Søndag havde været her i Byen. De havde krydset *Gronemann* paa dennes Rejse til Stockholm, og de havde medbragt en større Pengesum, efter Forlydende 100.000 Kr. Repræsentanterne *forlangte* ... endvidere at Ledelsen af Partiet skulle forandres saaledes, at den nuværende Formand af Partiet (Daniel Nielsen) kun skulde beskæftige sig med Klassekampen, og en nyvalgt Formand skulde kun arbejde direkte for Partiet ... oplyste endvidere at det var Marie Nielsen, de havde at takke for Pengene denne Gang idet hun havde tilskrevet Parti.«⁵²

Grimlund blev anholdt da han kom til København og efter et længere forhør og en omfattende visitation udvist. Men Höglund og sikkert en eller flere andre nåede frem. Blandt de krav de fremsatte var kravet om sammenslutning af SAP, SUF og FS. I et brev til SAP akcepterer FS at forhandle om enhedsfront. De har ikke noget imod, at SUF er med, »[...] men anser det, paa nuværende Tidspunkt, for uden praktisk Betydning og maaske til mere Skade end Gavn at indvi dette Forbund i Forhandlinger, som vi paa Forhaand anser det for udelukket, at de kan akceptere.«⁵³

SUF var på dette tidspunkt mere eller mindre tvunget ud i en opposition til SD, der kunne føre til et brud. Mange SUFere var blevet medlemmer af SAP, ja Frederiksberg afdeling brugte simpelthen »Klassekampen« som sit organ. På SUFs kongres i april 1919 blev overenskomsten med SD taget op til debat og det blev vedtaget, at forny aftalen under forudsætning af, »[...] at den af Partiet under Krigen førte Politik og Borgfred med de borgerlige Partier og Kongehuset og intimt Samarbejde med det kapitalistiske saakaldte »radikale« Venstre nu ophører, saaledes som det fra Partiets Ledelse har været hævdet hele Krigsperioden.«⁵⁴ På sin kongres i oktober nægtede SD at gå ind på betingelserne. SUF udsendte da et forslag om ophævelse af aftalen til urafstemning. Den blev vedtaget med 1438 stemmer mod 1187, hvilket iøvrigt vidner om lav aktivitet og politisering i en så stor organisation. SUF stod nu uafhængigt af SD.

Enhedsbestræbelserne førte ikke til noget. SUF har formentlig været for optaget af forholdet til SD og mellem SAP og FS var afstanden sikkert for stor. Hertil kom en begyndende splittelse i SAP. En flertalsfløj orienterede sig i retning af USD med en ideologisk farvning som svenskeren Carl Lindhagens humanistiske socialisme. En mindretalsfløj under ledelse af Marie Nielsen anså dette for et alvorligt skred til højre⁵⁵.

Fra Otto Grimlunds side var der givet tilsagn om økonomisk støtte til »Klassekampen«, så det kunne fortsætte som dagblad til 1.10.19, hvis FS og SAP blev slået sammen. Det skete ikke, og der blev lukket for pengepungen. Grimlund bevilgede 10.000 kr. til afviklingen af bladets gæld. I et brev til Marie Nielsen skriver han: »Vidare är det, synes mig, hopplöst att kasta ut så uerhörda summor på KK som vi hittills gjort.«⁵⁶

Den 24.8 udkom »Klassekampen« for sidste gang som dagblad. Den 12.9 udkommer det igen, men som ugeblad i lille format. Der kommer kun 9 numre, den 21.11 går bladet definitivt ind. Bagved ligger partiets krise. Det samlede medlemstal gik i 1919 fra 1100 tilbage til 500 i København. »Århus staar med nogle og Tredive Medlemmer, Aalborg med 12, Silkeborg med 12. Bedst staar Fredericia med 60 medlemmer. Esbjerg, Viborg, Slagelse og Roskilde har ikke givet Oplysninger angaaende deres Medlemstal for Sommeren«, hedder det i en oversigt fra ledelsens mindretal. Splittelsen tilspidsedes i en kampafstemning om partiet skulle opstille til næste rigsdagsvalg. På et hovedbestyrelsesmøde den 7.9 stillede Carl Christensen forslag om, at partiet skulle opstille, mens Marie Nielsen og Th. Clausen

stillede følgende alternative resolution: »Soc. Arbejderparti vedbliver at bestaa som selvstændigt Parti, men ændrer sit Navn til: DANMARKS KOMMUNISTISKE ARBEJDERORGANISATION, undlader at deltage i Valg til kapitalistiske parlamentariske Forsamlinger og arbejder i snæver Forbindelse med de sønderjydske, kommunistiske Foreninger.«⁵⁷ Hovedbestyrelsen delte sig i et flertal på 10 for Carl Christensens resolution og et mindretal af antiparlamentarikere på 9. Af disse 9 stemte 7, Nexø, Marie Nielsen, Hans Jessen, Otto Larsen, Karl V. Jensen, Th. Clausen og Dynnes Dynnesen for den anden resolution. Ved urafstemningen i slutningen af september stemte flertallet i København for den antiparlamentariske resolution, mens »[...] nogle mindre loyale Manipulationer fra Ledelsens Side under Afstemningen i Provinsen skaffede et knebent Flertal for Parlamentarikerne i det Hele.«⁵⁸ Da SUF på en kongres i Fredericia den 9.11 besluttede at grundlægge »Danmarks Venstresocialistiske Parti« (VSP) blev splittelsen ført videre til et valg mellem VSP og FS. Antiparlamentarikerne anbefalede FS, de andre VSP. Hermed ophørte SAP med at eksistere. Marie Nielsens medlemskort til FS er dateret 1. november 1919.

V. Fagoppositionens Sammenslutning 1919-21.

FS var organiseret i fagklubber, og Marie Nielsen organiserede nu sammen med bl.a. Kr. Halberg og A. Kjærulf Nielsen en lærerklub, »Kommunistisk Lærerklub«. Det har været en lille gruppe, 12 personer siger Marie Nielsen i et brev, men til gengæld en kommunistisk fraktion i det syndikalistisk dominerende FS.

Ellers har det været Marie Nielsens appel til højesteret, der må have optaget hende på dette tidspunkt. sagen skulle for den 12.12. Den 9. bragte Solidaritet et »Aabent Brev« til hende fra Nexø, hvor han smukt og varmt giver hende et par ord med på vejen i fængsel. Brevet slutter: »Du vil ikke faa Rødvin i Fængslet, Marie Nielsen - og det er vi glad for. Du er nemlig en rigtig Forbryder i dette Samfund, og derfor holder vi af dig. Dine Forbindelser vil næppe blive plejet af Retfærdighedens Haandlangere - for dig vil Murene sikkert vise sig at være uoverstigelig høje. Men vore Tanker vil overstige dem, og Sol har du jo i Sindet til at fylde din Celle med.

Du vil ikke falde af derinde, dertil rinder Blodet for rødt i dine Aarer! Og du vil faa et sidste styrkende Indtryk, før Fængselsporten lukker sig bag dig - det af Retfærdighedens røde Kaabe. Den skal have faaet den Farve, for at Blodstænkene fra de Dømte ikke skulle kunne ses paa den. Det er da ikke det daarligste Indtryk for en Revolutionær at tage med sig i Fængsel. Hjertelig hilsen! Din hengivne MARTIN ANDERSEN NEXØ.«

Dommen blev afsagt den 15.12 og den nedsatte straffen fra 18 mdrs. forbedringshus til 6 mdrs. fængsel på sædvanlig fangekost. Den 12. februar 1920 begyndte hun afsoningen af de 6 måneder.

På grund af højesteretssagen kunne Marie Nielsen ikke deltage i et projekt, hun selv havde været med til at få op og stå: De revolutionære arbejderorganisationers kongres i Stockholm 8.-10.12.19. På kongressen diskuteredes perspektiverne i kampen og mulighederne for at udveksle erfaringer.⁵⁹ Den blev imidlertid det eneste eksempel på interskandinaviske samlingsbestræbelser af venstrefløjen i arbejderbevægelsen. I en kommentar til kongressen skriver Marie Nielsen i »Solidaritets«, at hun finder det inkonsekvent, at man vil støtte den russiske revolution uden at tilslutte sig Komintern⁶⁰.

Kort før Marie Nielsen gik i fængsel havde hun lagt sidste hånd på en pjecce, som hun kaldte »Er Danmark modent for Socialisering?«. Den kom som første publikation på »Kommunistisk Lærerkreds Forlag«. Dens emne er kort og godt perspektiverne for den revolutionære kamp, for den socialistiske revolution. Da pjecen udkom sendte hun den til Stauning med følgende dedikation: »Til Socialdemokratiets og min tidligere Partiformand med Ønsket om, at De stod i Spidsen for den revolutionære Udvikling og ikke hæmmende i Vejen for den.«

Socialisering er blevet et modeord, siger hun, og SD er i fuld gang med at erstatte det med mere uskadelige begreber såsom nationalisering og statskapitalisme. Men socialisering betyder: »Produktionsmidlerne til den producerende, Jorden til den dyrkende, den private Ejendomsret erstattet af Samfundseje; det vil altsaa med andre Ord sige: *Socialismens Gennemførelse*.«⁶¹ Nu kan Danmark ikke alene og ensidigt overgå til socialismen. Men i Europas centrale og østlige stater er et forbund af socialistiske stater under udvikling og i et sådant forbund vil Danmark naturligt høre hjemme.

Gennem en kortfattet analyse af den økonomiske udvikling i landet under og efter verdenskrigen viser hun, at den økonomiske krisetilstand danner et udmærket grundlag for socialiseringen. For arbejderne er det småt med lønforbedringer og disse kan knapt holde trit med prisudviklingen, så osse de subjektive betingelser for en socialistisk omvæltning skulle være til stede. Spørgsmålet rejser sig da, hvem der skal gennemføre socialiseringen. »Det kan straks fastslås, at det maa være en Centralmagt med Oversigt over hele det økonomiske Liv«. ⁶² Til den ende kan den demokratiske stat ikke anvendes. Den er ikke andet end kapitalens stat til regulering af udbytningen. Netop heri ligger nøglen til den socialdemokratiske illusion. SDs socialiseringsforslag hviler på grundsætningen: »Arbejdernes Frigørelse er Kapitalisternes Værk.«⁶³ Socialiseringen må gennemføres af arbejderne selv. Men hvilke organisationsformer kan hertil finde anvendelse? De faglige organisationer har mistet evnen til at kæmpe og er ikke længere tidssvarende organer for arbejdernes kamp. I stedet må arbejderne organisere sig i råd ud fra den enkelte bedrift og gennem en centralisation af rådsmagten skabe den centralmagt, der kan være den ledende kraft i socialiseringen. Pjecen slutter med disse

konkluderende ord: »Har Arbejderne ikke hidtil gaaet langsomt nok frem - alt for langsomt - kun følgende Kapitalens Bevægelser rent defensivt.

Nu, da de gaar frem til Angreb under Kapitalens store Afmagtsperiode. - Hvorfor da hæmme?

Fordi de moderate, med Borgerskabet sammenspiste Førere har tabt troen paa Arbejdermassens revolutionære Kraft, derfor er den ikke forsvundet.

Den lever end. Og vel vil Arbejderklassen blive stillet overfor Opgaver, der vil kræve vældige Kræfter for at blive løst tilfredsstillende; men i den »store graa Masse«, Arbejderskarenes Millioner, der nu stræber opad mod Lyset, i den ligger ogsaa bundet vældige, uanede, skabende Kræfter, der frigøres til Virksomhed i det Øjeblik, Titanens Lænker falder, og han er fri Mand.«⁶⁴

Det var ikke længe Marie Nielsen skulle få lov at sidde i Vestre. I slutningen af marts 1920 blev landet kastet ud i en politisk krise takket være kongens forsøg på at blande sig i politik. Han afsatte regeringen og indsatte en reaktionær i stedet. De samvirkende Fagforbund (DsF) svarede med at erklære generalstrejke. Den blev fulgt af 2 krav: 1) rigsdagen indkaldes straks og 2) løsladelse af alle politiske fanger. Det sidste krav var slet ikke møntet på kongen eller ministeriet Liebe, men på venstrefløjen i arbejderbevægelsen. At bruge generalstrejken var jo at tage et af de revolutionæres yndlingskampformer i anvendelse. Ved at kaste en luns til venstre håbede man at kunne kontrollere udviklingen og bevare enheden. FS stillede i stedet for det første krav kravet om, at septemberforliget skulle annulleres og at alle konflikter skulle løses direkte. VSP krævede kongedømmet væk og indførelse af en socialistisk republik. Dernæst oprettelse af arbejdsråd (det sidste var egentlig lidt svært at kræve af borgerskabet, som kravene jo var rettet til). Både FS og VSP krævede naturligvis de politiske fanger løsladt. I disse hektiske dage var der gang i den revolutionære presse, der udkom i hidtil usete oplag. »Solidaritet« udkom i de første dage af april 2 gange om dagen, og »Arbejdet«, der jo var et ugeblad, udkom den 4. og den 5. 3 gange om dagen og de følgende dage med et nummer pr. dag. Fra den 11.4 gik »Arbejdet« over til at være dagblad med Johs. Erwig som redaktør. Dermed havde venstrefløjen igen to dagblade.

Som det vil være bekendt måtte kongen give efter for presset, indsætte et »neutralt« overgangsministerium og give amnesti til Thøgersen, Gissmann, Marie Nielsen, Einar Madsen, Otto Larsen, Chr. Jensen, William Frandsen, Fritjof Helsten, Johs. Nielsen, Georg Jensen og Alfred Petersen. De øvrige, Chr. Christensen, Niels Johnsen, Johs. Sperling og Andreas Fritzner havde udstået deres straf inden amnestien. Thøger Thøgersen gik til VSP, da han kom ud af fængslet og kom ret hurtigt til at indtage en ledende plads. Han opstilles således ved valget den 26.4 i Søndre Storkreds. Ernst Christiansen var som partiets formand opstillet som nr.

1. Partiet fik kun 3.859 stemmer eller under 1/2%. Ved valget den 6.7 samme år gik det endnu dårligere. Her fik man kun 2.474 stemmer.

I august 1920 skulle Komintern afholde sin anden kongres. Nexø, der havde gode forbindelser til den fremtrædende russiske politiker Marxim Litvinov, udvirkede, at Marie Nielsen blev sendt til kongressen som repræsentant for Kommunistisk Lærerklub⁶⁵. Dagen efter Nexø havde fortalt Marie Nielsen om Litvinovs beslutning skrev hun til ham: »jeg satte mig straks i Forbindelse med V.S.P., men her mødtes jeg af ingen Hjælpssomhed men en vældig Indignation over, at jeg skulde til Rusland. Man vilde gøre alt i Moskva, hvis jeg kom af Sted, for at forhindre, at jeg fik Lov til at optræde som Repræsentant for kommunistisk Lærerklub. Der fandtes ingen anden revolutionær Bevægelse end VSP - Hvem vi var, der formastede os til at optræde som Organisation.«⁶⁶ I et fødselsdagsinterview med Oskar Hansen på 75-årsdagen siger hun: »Da jeg kom til kongressen, var der selvfølgelig også en officiel repræsentant for det kommunistiske parti i Danmark [dvs. VSP]. Han forsøgte at få dem til at nægte mig adgang. Det var Aage Jørgensen - han blev nazist, mens tyskerne var i Danmark....mærkeligt....mærkeligt.«⁶⁷

Både Marie Nielsen og Aage Jørgensen fik stemmeret ved kongressen⁶⁸. På kongressen gjorde Zinoviev sig morsom over en sætning i VSPs program om den fredelige og ublodige overgang til socialismen, Aage Jørgensen måtte op og forsvare partiet, da som han siger, Zinoviev har betjent sig af en dårlig oversættelse⁶⁹.

Under kongressen besøgte Marie Nielsen Lenin. Lenin må have fulgt ret godt med i danske forhold, for da Ernst Christiansen som formand for SUF var i Rusland i november 1918 og besøgte Lenin spurgte han, hvordan det gik med Gerson Trier og Marie Nielsen⁷⁰. Hun mødte første gang Lenin på kongressen. »Senere var jeg i audiens hos ham sammen med Kobetsky, Ruslands første gesandt i Danmark. Og det var forbavsende, så godt Lenin fulgte med - også i danske forhold. Jeg blev spurgt ud om, hvorledes de unge socialdemokrater stod, om syndikalisternes stilling, om min egen stilling, det var som en lille eksamen...men jeg var ikke så lidt angst for at komme sammen med Lenin....«⁷¹.

Marie Nielsen var taget afsted fra Danmark den 23.6 og vendte hjem den 6.9; det havde været en lang rejse. Og særlig hjemturen havde været hård. Som »Solidaritet« skriver. »36 Timers Sejlads i aaben Motorbaad oppe i Polarhavet er jo ingen Fornøjelsestur, saa lidt som tre Døgn's Rejse ad Murmanskbanen fra Petrograd til Polarhavet, er lutter Behagelighed. Naar dertil føjes, de norske Myndigheders uforskammede Optræden overfor hende, med nærgaaende Undersøgelser, Beslaglæggelse af hendes Bagage, Ledsagelse af Detektiv og hendes Tvangssendelse over Sverrig til Danmark, forstaar man, om Humøret ikke var saa godt. Men tværtimod er Humøret straalende - og Kampberedt.« Hendes første kommentar efter hjemkomsten lød ifølge samme artikel: »Jeg har ellers modtaget min første

danske Velkomst paa vejen over Sundet iaften, hvor en Flok halvdrukne Danskere i Kahytten sad og sang nogle fade dumme Døgnssange. Jeg kommer med de dybeste Sjælsindtryk fra et Folk, der gennem de tungeste Ofre i en Kamp paa Liv og Død, kæmper for en stor Idé og til et Folk, der kun tænker paa at æde og drikke - drikke for meget.»⁷²

Marie Nielsen havde ikke opgivet tanken om at få de revolutionære grupper samlet. Problemet var blot det, at det var så som så med det fælles politiske grundlag. Især stod FS langt fra tanken om at organisere sig i et kommunistisk parti. Hun bruger nu KIs kongres som udgangspunkt for at søge at dreje FS i kommunistisk retning. Hun skrev en lang række artikler, 39 ialt, om turen til Rusland. Hun startede allerede med rejsebreve derovrefra og fortsatte efter hjemkomsten med at kommentere kongressens forløb og især oversætte dens dokumenter. I umiddelbar forlængelse heraf udspandt der sig en lang diskussion i »Solidaritet« om forholdet mellem bolsjevisme og syndikalisme, hvor fremtrædende FSere som Alfred Mogensen, Niels Johnsen og især Chr. Christensen⁷³ tog stilling for bolsjevismen. Hermed blev der lagt op til første trin i samlingsbestræbelserne, der blev realiseret et halvt år senere. Som et vigtigt moment i denne proces skal det med, at FS ikke længere havde den samme styrke som i 1918, og at »Solidaritet« var ude i alvorlige økonomiske vanskeligheder. Fra august 1920 indførte Arbejdsgiverforeningen en boykot af »Solidaritet«, der hindrede det i at få billigt papir. Det måtte købes i Tyskland til den dobbelte pris. Man indskrænkede ved at lade mandagsnummeret udgå. Men der skulle tillige skaffes 18.000 og der måtte igen ekstraordinære indsamlinger til. I forvejen havde holderne af »Solidaritet« ydet 100.000 kr. over 2 år til at holde bladet gående, så situationen var vanskelig.⁷⁴ Sluttede man sig sammen med VSP i et Komintern-ankendt parti kunne man dels regne med større oplag, da der så kun ville være et dagblad på venstrefløjen og, hvad der var nok så vigtigt: man kunne regne med tilskud fra KI.

Inden vi går videre ad dette spor må vi vende os mod den anden sag. Marie Nielsen havde oprindeligt fået bevilget 1 års orlov fra skolen og da den udløb den 30.9.19 meldte hun sig til tjeneste igen. Men da hendes sag endnu ikke var afgjort ved højesteret gjorde skolekommissionen det, at de bevilgede hende løn fra 1.10, men forment hende adgang til at undervise. Da dommen så faldt den 15.12 tog skolekommissionen med 3 stemmer mod 2 den stilling, at indstille til kommunalbestyrelsen at afskedige hende, »[...] da hendes Forbliven som Lærerinde ved den offentlige Folkeskole vil kunne medføre saa alvorlige Konflikter mellem Skolen og de Hjem, som er tvungne til at se deres Børn overgivet til hendes Undervisning og Opdragelse paa Skolen [...]»⁷⁵. Kommunalbestyrelsen vedtog da med 10 stemmer mod 9 at følge indstillingen og videresende sagen til undervisningsministeriet til afgørelse⁷⁶. Den gamle grundtvigianer Jacob Appel, der var undervisningsminister, afskedigede hende så fra den 31.10. 1920 *uden pension*.⁷⁷

»Solidaritet« gjorde en del ud af sagen og dokumenterede ved hjælp af de tidligere citerede erklæringer om Marie Nielsens kvalifikationer, at der intet kunne indvendes mod hendes arbejde som lærerinde. At der simpelthen var tale om politisk forfølgelse⁷⁸. Hun besluttede sig nu til at lægge sag an mod undervisningsministeriet. Hendes fagforening, Danmarks Lærerforening, prøvede ved forskellige manipulationer at komme uden om at støtte hende. Bl.a. havde man forsøgt at slette hende af medlemslisten, mens hun var i fængsel. »Københavns Kommuneskole«, der var organ for de lokale fagforeninger, støttede hende, mens »Folkeskolen« var bemærkelsesværdig tavs. Da Marie Nielsen fik bevilget fri proces kunne Lærerforeningen godt tillade sig at tilbyde økonomisk støtte.

Sagen kom op den 31.1 1921 i landsretten, og dommen faldt den 4. Her resolverede man, at afskedigelsen var fuldt lovlig, men at man ikke kunne tage pensionen fra hende. Efter denne dom appellerede undervisningsministeriet til højesteret. Den 2.9 faldt dommen i højesteret. Den gav ministeriet medhold og omstødte landsretsdommen: Marie Nielsen var afskediget uden pension og »med Føje«.

Lad os nu vende tilbage til samlingsbestræbelserne. Nexø, der havde gode internationale forbindelser, forsøgte at få støtte til samlingsforsøget. I et brev til det norske »Klassekampens« redaktør Eugen Olausson skriver Nexø: »En rev[olutionær] Bev[ægelse] herhjemme maa i første Række føres frem af Marie Nielsen og Chr. Chr[istensen] der begge er gennemrevolutionære, begge har Overblik og begge har Prolet[ariatet]s absolutte Tillid [...]. Stillingen her er nu saadan, at de rev[olutionære] Partier gaar tilbage snarere end frem. Det mer eller mindre tilslørede Nag mellem de to Grupper skuffer og frastøder de Arbejdere der forlader det gamles Rækker for at finde over i noget bedre; den Kendsgærn[ing] at der er to Sorter revolutionært Sindelag desorienterer.« At man osse ønsker økonomisk støtte fremgår af følgende passage: »Spørgsmaalet er altsaa det: Vil I Kam[merater] fra Norge og Sv[erige] give os den fornødne Haandsrækn[ing]? Vi er ganske klar over at en sund Arbejderbev[ægelse] maa i det store hele bæres af egne Kræfter, men Fremstødet magter vi ikke alene. »Solidaritet« havde jo nogle Mdr. et Salgsopl[ag] paa 10000. Sommeren og de tabte strejker har bragt det ned paa 7000 afsatte Exempl[arer]. - Men det er ved at rette sig igen. Det er jo ikke noget daarligt Grundlag at begynde paa. »Arb[ejdet]« sælges vel i c. 1500 Ex[emplarer] og Enhedsorg[anisationen] vilde da kunne lægge ud med 10-12000 Ex[emplarer].«⁷⁹ Efterhånden kom der realitetsforhandlinger igang mellem FS og VSP og man nåede så langt i forhandlingerne, at man fik formuleret et grundlag. Heri indgik, at enhedsorganisationen ikke kunne funderes på moskvatesernes grund, Kominterns optagelsesbetingelser. (VSP havde efter 2. KI kongres anerkendt de 21 moskvateser og ændrede i overensstemmelse hermed den 28.12.20 sit navn til Danmarks Kommunistiske Parti

(DKP.) Man foreslog i stedet for et egentlig kommunistisk parti en føderation mellem to ligestillede organisationer. I december sendtes en delegation bestående af Axel Jensen fra FS og Aage Jørgensen fra VSP/DKP til KIs eksekutivkomité, i almindelighed kaldet EKKI. I den anledning skriver Nexø til Mihaïl Kobetskij, der på det tidspunkt var sekretær i Komintern. Han skriver bl.a.: »Jeg vil benytte lejligheden til at anbefale Eksekutivkomiteen for 3. Internationale, hvis Sekretær De jo nu er, en omhyggelig Prøvelse af Axel Jensens Mission. Den sammenslutning af de to revolutionære Partier her, som Marie Nielsen og jeg har arbejdet for i 1 1/2 Aar, og som jeg forelagde Radek sidste Vinter i Berlin, er nu realisabel. Skaberen af og Føreren for Syndikalisterne her, Chr. Christensen, er overbevist Kommunist og fuldblods Revolutionær; *han* og Marie Nielsen er de selvskrevne Førere for enhver revolutionær Bevægelse i Danmark [...] Med de to som Hjørnepillerne vil det paa den anden Side være muligt at svejse de to Elementer Fagoppositionen og Venstre-Socialisterne (der i Virkeligheden ikke er naaet ud over de Uafhængiges Centrum) sammen til ét kommunistisk, revolutionært Parti. Kærnetropperne i dette Parti vil Syndikalisterne komme til at udgøre, idet de revolutionære Arbejdere befinder sig dér. Syndikalisternes store jævne Flok er Kommuniste. En Del af Førerapparatet er det *ikke*, men er tvært imod fanatiske Modstandere af Moskva. For at neutralisere dem og hindre, at de nu bryder ud og skaber en ny splittende Formation, har Chr. Christensen foreslaaet den føderative Organisationsform [...] som midlertidig Overgang til det faste Parti [...] Kort sammenfattet: Tag venligt paa Føderationstanken som midlertidig Overgangsform, Oprethold »Solidaritets«, og last not least: Nægt begge Partier enhver Understøttelse, til de har forenet sig!«⁸⁰ Samme dag skriver osse Marie Nielsen til Kobetskij, som hun kender fra da han var flygtning i København. Hun udtrykker sig stort set efter samme linjer som Nexø. Hun skriver, at FS bogstaveligt talt ligger i ruiner med kun 5-600 medlemmer. Men det er her de revolutionære kræfter findes. »Om Forslaget [enhedsorganisationsforslaget] skal jeg ikke udtale mig. Du vil bedre end jeg kunne se dets svage Sider. Jeg ved, at det er et brændende Ønske indenfor F.S. at bevare Navnet »Solidaritets« for det fælles Organ, og efter min Mening er dette Navn godt anskrevet i mange Arbejderes Øjne. Jeg selv virker først og fremmest for at bevare Chr. Christensen i Arbejdet for vor fælles Sag.«⁸¹

I marts 1921 udløb de fleste overenskomster og arbejdsgiverne krævede lønreduktioner på mellem 25 og 30%. FS og DKP kunne her enes om en fælles taktik. »Ved Anstrengelser fra vor Side er det lykkedes at fremtvinge et Samarbejde her i København, medens Aktionen i Provinserne føres af F.S. alene«, skriver Marie Nielsen i april til Kobetskij⁸². Antallet af arbejdsløse lå på mellem 80 og 100.000 og strejkekasserne var tomme. I fællesopråbet til »Danmarks fagorganiserede Arbejde!« skriver

FS og DKP: »I denne situation kan Arbejderne kun undgaa Nederlaget ved at udvide deres Aktion saaledes, at *hver eneste Virksomhed standses*. Alle Samfundets Hjul maa standses, *lige fra de mest ubetydelige og til livsnervene* [...] Giv Arbejdskøberne det eneste mulige Svar: *den effektive Generalstrejke*.«⁸³ DsF antog et forlig med alvorlige lønreduktioner. FS/DKP prøvede fortsat opfordring til generalstrejke. Men nederlaget var uafvendeligt, der var ingen opbakning bag opfordringen.

Dette indtraf omtrent samtidig med at forhandlingsudvalgene fra FS og DKP var nået til enighed om en aftale for »Danmarks kommunistiske Føderation«. Den 25.3 blev aftalen underskrevet af Axel Jensen for FS og Ernst Christiansen for DKP. Hovedindholdet var, at de to organisationer bestod med hvert sit apparat og program, men at der dannedes en fællesledelse med lige deltagelse fra begge sider. De to dagblade blev slået sammen til et med navnet »Arbejderbladet«, der skulle have to redaktører, en fra hver side. Dertil kom, at FS skulle indmelde sig i den kommunistiske fagforeningsinternationale, Profintern (RFI) og have hovedinitiativet i det faglige arbejde. I FS delte kontrollkommissionen sig i et flertal på 6, der gik ind for forslaget og et mindretal under ledelse af Lauritz Hansen på 4, der gik imod. I DKP har man formodentlig være enige om at gå ind for forslaget.

Den 23.-25. april afholdtes i Vejle to kongresser for henholdsvis DKP og FS, hvor grundlaget for føderationen blev vedtaget. Den 10.-15.5 redegør Chr. Christensen for motiverne til at gå ind i føderationen i en artikelserie i »Solidaritet« og lægger hermed hele sin personlige autoritet bag skridtet. Lauritz Hansen og gruppen omkring ham trådte ud af FS og dannede Syndikalistisk Propagandaforbund, der i et årstid udgav et ugeblad »Samarbejde«.

VI. Danmarks kommunistiske Føderation 1921-22.

Den 19.5 udkom »Solidaritet« og »Arbejdet« for sidste gang og den 20.5 udkom »Arbejderbladet« med »Solidaritetets« fortløbende nummerering, dvs. 4. årgang nr. 118, med Chr. Christensen og Johs. Erwig som redaktører. Den forventede fremgang for det fælles blad blev ikke indfriet. »Arbejderbladets« oplag kom ikke i Føderationens tid over de 8.000 Af to bevarede kvartalsoversigter fremgår det, at det driftsmæssige underskud i april kvartal var 6.462 kr. og i juli 10.262 kr., og man kan skyde på et underskud af lignende størrelse i oktober kvartal. Resultatet bliver at der skulle skaffes ca. 25.000 til dækning blot af underskuddet. I regnskabet kommer pengene fra »tilskud fra Føderationen og Garantfonden«. Men hvor disse penge igen kommer fra er vanskeligt at sige. Med så små organisationer ligger det dog lige for at antage, at størstedelen blev dækket af Komintern. Marie Nielsen var et halvtårstid lønnet medarbejder ved »Arbejderbladet«⁸⁴, men til Kobetskij og Zinoviev skriver hun: »Et

virkeligt Kamporgan er det imidlertid efter min Mening ikke, det stræber i for høj Grad at ligne de andre Blade.

Det der svækker Bladets Kampaand og Organisationernes Aktionsdygtighed er Mangelen paa fuldt kommunistisk Vilje og Ledelse.«⁸⁵

I brevet til Kobetskij og Zinoviev skriver hun videre, at sammensmeltningssprocessen ikke er færdig. FS møder med individualistiske, halvborgerlige, halvanarkistiske anskuelser, mens lederne af DKP er udprægede centrister (dvs. folk, der svinger mellem et revolutionært og et reformistisk standpunkt). »Chr. Christensen som samlende Midtpunkt for Bevægelsen har indtil nu skuffet mig en Del. Men Tiden er for kort til at fælde Dom.« Hun anbefaler EKKI at pålægge de repræsentanter der kommer til Moskva fra Føderationen, at der senest foråret 22 afholdes en fællesskones, hvor medlemmerne i fællesskab kan vælge en ny ledelse. Føderationen er en frygtelig bureaukratisk maskine.

I løbet af sommeren 1921 forværredes Føderationens stilling. I et brev til Zinoviev skriver Marie Nielsen: »Wir haben - nach meine Meinung keine Einfluss auf die dänische Arbeiterschaft, weil wir keine feste Richtlinien haben und keine ernste Organisationsarbeite geleistet wird [...] Meine feste Glauben, dass Chr. Christensen ein samlenden Mittelpunkt für beide Bewegungen sein wurde, hat sich betrügerisch erwiesen [...]«⁸⁶ I en »Kleine Bericht an Genosse Zinovjev«, som aldrig er afsendt, men skrevet en gang i oktober siger hun at Chr. Christensen saboterer arbejdet. Hans mål er at få ekskluderet lederne af DKP Ernst Christiansen, Johs. Erwig og Sigv. Hellberg. Hun er på sin vis enig med Chr. Christensen i bedømmelsen af »de tre små mænd«, som de kaldtes, men et opgør med dem på dette tidspunkt ville lamme bevægelsen. Hun nævner osse, at Chr. Christensen taler om at trække sig tilbage, han er træt.

Chr. Christensen og Th. Thøgersen var de repræsentanter, der blev sendt over til EKKI. Her fik de besked på allerede nu at skride til forberedelsen af en enhedsorganisation, der senest den 1. januar 22 kunne være en realitet.

Føderationens repræsentantskab nedsatte nu på sit møde den 16.10 et udvalg, der senest den 1.12 skulle udarbejde forslag til program og love for en enhedsorganisation. Fra FS sad bl.a. Chr. Christensen og Marie Nielsen, fra DKP Johs. Erwig, Aage Jørgensen, Th. Thøgersen, Sigv. Hellberg og Ernst Christiansen.

I Rusland stod det på dette tidspunkt slet til med økonomien, og der fandtes store hungerområder. Der blev sat et stort internationalt hjælpearbejde igang ledet fra Berlin af svejtseren Willi Münzenberg. Nexø dannede en dansk afdeling, der fik navnet »Komiteen til Hjælp for Rusland«. I komiteen sad hovedsagelig folk fra Føderationen og dens formål var at samle penge ind til mad og medicin. Der blev gjort et stor arbejde for denne indsamling af Føderationen. I tilslutning hertil dannede Marie Nielsen, der sad i komiteen, en »Kvindekomité til Indsamling af

Tøj til russiske Børn.« I en løbeseddel udsendt af komiteen hedder det: »Man forsøger i Vesteuropa at komme til Hjælp med Levnedsmidler. Men ogsaa Beklædning maa vi prøve at skaffe til Veje, for at ikke Kulden i Pagt med Sulten skal dræbe for mange af de unge Liv, der trues.

Vi undertegnede Kvinder af den arbejdende Klasse er i denne Hensigt traadt sammen i en Kvindekomité for at indsamle Klæder og Fodtøj til de Nødlidende i Hungerområderne.«⁸⁷ Arbejdet resulterede i en hel del forsendelser. Allerede den 10.1 kan Marie Nielsen meddele, at de første 6 kasser tøj er sendt med skib til Reval. I midten af marts sendes 3 kasser afsted og i slutningen af april 15 kasser. I alt omfattede disse forsendelser 5.302 klædningsstykker. Det indsamlede tøj var inden afsendelsen vasket og repareret af et skiftende vagthold i kvindekomitéens lokaler i føderationens bygning i Møntergade 8⁸⁸. Selve indsamlingskomiteen, der fungerede 1 1/2 år indsamlede ikke mindre end 32.000 kr.

VII. Møntergadepartiet og Blågårdsgadepartiet 1922-23.

Det nedsatte enhedsudvalg arbejdede dårligt. Det er vanskeligt gennem den tåge, der hviler over denne periode i bevægelsens historie at gennemskue, hvad der egentlig skete. Marie Nielsen skriver i en »Beretning over Arbejdet i Enhedsudvalget«, at det var Chr. Christensen, der saboterede arbejdet. Han kom ikke til møderne og tog på foredragsturne midt under arbejdet. Da arbejdet var færdigt kastede han pludselig et færdigt forslag til program og love ind i diskussionen⁸⁹. Chr. Christensen hævder at han har været syg, og at Marie Nielsen vidste dette. Det står fast, at han led af tuberkulose og af sin læge var blevet anbefalet at trække sig ud af det politiske arbejde. Videre siger han, at det var med alles vidende, at han var rejst på turné. Om sit program siger han, at det var det eneste konstruktive udvalget præsterede.⁹⁰ Et brev fra Niels Johnsen til Aage Jørgensen antyder et organiseret fraktionsarbejde. Her står lidt kryptisk: »[...] men Københavner-oppositionen arbejder saa vidt man meddeler mig ufortrødent videre.«⁹¹ Noget lignende ligger sikkert bag Marie Nielsens bemærkning i beretningen: »I samme Møde spurgte jeg paa Foranledning Chr. Christensen, hvorledes hans Stilling til Enhedspartiet var. Han svarede: jeg ved ikke, mit eneste Haab er den opposition, som Robert Klitfort har rejst inden for Komm[unistisk] Parti imod dets Ledelse.«

Modsætningen mellem Marie Nielsen og Chr. Christensen tilspidse sig i en diskussion om KIs nye politik, der var udkastet på den 3. kongres i 1921. Marie Nielsen forsvarede den i en artikel i januar i »Arbejderbladet«, mens Chr. Christensen meget skarpt gik i rette med hendes evne til at analysere samfundsforhold i 4 svarartikler.

Hvorom alting er førte modsætninger i organisationen til det berømte kup den 31.1.22. I følge Richard Jensen var det Chr. Christensen, der udkastede planen og Richard Jensen, der førte den ud i livet⁹². Sikkert er det i hvert fald, at Rich. Jensen var blandt de aktive i kuppet, bistået af en del folk af samme drøjde som ham selv.

Ifølge Peter Thomsen skete der det, at modsætningerne mellem FS og Sigv. Hellberg i enhedsudvalget førte til at FS krævede ham fjernet. DKP svarede hertil, at FS skulle trække erklæringen tilbage og at forhandlingerne skulle udskydes til efter EKKI havde holdt møde i februar. Den 31.1.22 indkaldtes til et fælles medlemsmøde i København. Her blev der stillet følgende forslag til resolution:

- »1. at danne en revolutionær Enhedsorganisation under Navn af DAN-MARKS KOMMUNISTISKE PARTI,
2. at afsætte Ledelsen for saavel F.S. Landssekretariat, D.K.P.'s Forretningsudvalg samt Føderationens Arbejdsudvalg,
3. at konstituere F.S. københavnske Forretningsudvalg og D.K.P.'s københavnske Formandsudvalg som foreløbig Ledelse med følgende Hovedopgaver.

A. Paa Grundlag af det Forslag, som havde samlet Enhedspartiudvalget at udarbejde et Forslag til Program og Love for Enhedspartiet, og B. senest til Søndag den 12. Februar d.A. at indkalde en Kongres, hvor dette Forslag forelægges og en ordinær Ledelse foreslaas og udsendes til Urafstemning, samt at vælge en Kontrolkomité paa 6 Medlemmer, som indtil Kongressen kontrollerer Bladets Redaktion.«⁹³

Forslaget blev fremlagt på mødet af Peter Thomsen og bakket op af Aksel Larsen og flere andre. Th. Thøgersen og Erwig gik kraftigt imod og påpegede at det var ulovligt. Resolutionen blev vedtaget med 84 stemmer mod 16. Da Erwig i egenskab af redaktør senere på natten indfandt sig i trykkeriet forbød han typograferne at sætte resolutionen fra mødet. Ifølge Peter Thomsen truede han dem med afskedigelse. Og ifølge Erwig blev han mødt af 10-15 mand, der truede ham med udsmidning og afsættelse⁹⁴. Trykkeriet og partikontoret i Møntergade var besat og der eksisterede nu to DKPer: Enhedspartiet, der var udråbt på kupmødet og resten af DKP under ledelse af Ernst Christiansen, Sigv. Hellberg og Johs. Erwig.

Marie Nielsen, der havde været i Tyskland under kuppet, sluttede sig til det gamle DKP, eller Møntergadepartiet, som det senere kaldtes. På trods af forskel i politisk opfattelse anså hun kupmetoder for forkastelige og i Blågårdsgadepartiet, som det andet DKP kom til at hedde, var der for mange hun ikke kunne med. Flere af de folk hun lå tættere på end »de tre små mænd« sluttede sig derimod til kuppet, f.eks. Nexø og Karl V. Jensen.

Den 12.2 holdt begge partier kongresser. Blågårdsgadepartiet, der havde besat »Arbejderbladet« besluttede at lade det blive ugeblad. Chr. Christensen trak sig efter kongressen tilbage på grund af en alvorlig tuberkulose. Fra den 17. udkom bladet som ugeblad. Møntergadepartiet besluttede osse at lave et ugeblad, og de genoptog det gamle navn »Klassekampen«. Johs. Erwig blev redaktør og Marie Nielsen indtrådte i redaktionsgruppen. Første nummer udkom den 24.2.

Til Zinoviev skriver Marie Nielsen, at forsøget på at samle kommunister

og syndikalister i en organisation er tilintetgjort. Grupperne har igen spaltet sig ud fra hinanden⁹⁵. Nexø forstår ikke rigtig hendes holdning. Han skriver således til hende: »Kære Marie - jeg ser først og fremmest tre smaa Mænd! var det dem Bevægelsen trængte til? Skal der komme Fornælse derfra? jeg spørger fordi jeg har på Fornæmmelsen af, at du for Tiden færdes rigtig hyggelig med dem under Armen. Jeg tror alligevel - trods alt, at Chr. Chr[istensen] var en oprigtigere revolutionær end de tre. Naar han svigtede - hvad han jo har gjort - saa skyldes det et katastrofalt Sammenbrud psykisk, - og moralsk om du vil. Jeg har længe haft paa Fornæmmelse, at han ikke kunde længer og var paa Randen af Selvmord. Nu har han altsaa begaaet det. Men de tre - de begaar ikke Selvmord. De har ikke noget at dreje Halsen om paa, hverken Idealer eller Underklassemorale.«⁹⁶

Det var det dårligst tænkelige tidspunkt partisplittelsen var kommet på. Allerede fra januar var der lagt op til en omfattende arbejdskamp og i slutningen af marts gik det løs. Ifølge Ernst Christiansen ville Blågårdsgadepartiet opfordre til lokale strejker, mens Møntergadepartiet opfordrede til generalstrejke⁹⁷. Men det var kun i Randers generalstrejken blev effektiv. Her kom det til alvorlige sammenstød mellem politi og arbejdere. Th. Thøgersen, Alfred Andersen og Ernst Christiansen, der var på talerturne i Jylland, blev arresterede. Marie Nielsen, der talte i Randers, undgik arrestation. Men Richard Jensen og Robert Klitfort fra Blågårdsgadepartiet måtte osse ind og spjælde.

Ellers var sindene mest optaget af partikonflikten, der tømte alle for energi. Ved fogedens hjælp var Møntergadepartiet blevet genindsat i Møntergade 8, mens kuppartiet søgte til Blågårdsgade.

Den 1.-2. april indkaldtes til en konference i Stockholm mellem de skandinaviske kommunistpartier, hvor den danske partistrid skulle behandles. Erwig fremlagde sagen set fra Møntergade og Peter Thomsen set fra Blågårdsgade. Thomsen erkendte, at der var tale om et ulovligt kup, og at beskyldninger fremsat mod den gamle DKP-ledelse for økonomisk uhæderlighed ikke var sande. Sagerne syntes at stå ret dårligt for kupfolkene. Men på konferencens anden dag skete der noget, der reddede deres liv. Aage Jørgensen og Niels Johnsen havde været til EKKI møde. De medbragte en skrivelse om, at EKKI havde nedsat en kommission til behandling af den danske partistrid. Medlemmerne af kommissionen var osse udpeget: Fra Sverige: Karl Kilbom, Robert Samuelson, Fr. Ström, Fra Norge, Olav Scheflo, Martin Tranmæl, Fra Danmark: Ernst Christiansen, Niels Johnsen, Aage Jørgensen og Peter Thomsen. Ernst Christiansen sad fængslet, så Marie Nielsen rejste i stedet. EKKI havde på denne måde på forhånd afgjort striden til fordel for Blågårdsgadepartiet, hvad der fremgår af repræsentationen: 3 fra Blågårdsgade og 1 fra Møntergade. Dette hang i høj grad sammen med, at de informationer, som EKKI byggede på, i hovedsagen stammede fra Aage Jørgensen.

I et brev til kommissionens finske formand K. M. Åkermann ber Marie Nielsen om lov til at overvære kommissionsforhandlingerne med stemmeret⁹⁸. Den 7.4 rejser hun til Stockholm. Den 10.4 skriver hun igen til Åkermann: »Jeg har overvejet min Stilling på Konferencen og mener ikke at kunne forblive til Kommissionens Disposition under den Udvikling, Sagen har taget.

Paa Aage Jørgensens Forslag nægtede Kommissionen mig et Medlems fulde Rettigheder under Henvisning til, at der intet kunne ændres i dens Personsammensætning [...] Samtidig har man ved at lade en dansker komme ind i Utskottet berøvet dette sit objektive Præg, og jeg, der nærer den dybeste Mistillid til Aage Jørgensen baade som Menneske og Kommunist ud fra gode Grunde, anerkender ham ikke som kvalificeret Dommer i den Sag, i hvilken han i saa høj Grad har personlige Interesser at varetage.«⁹⁹ Den 12.4 kommer der telegram fra Erwig: »kristiansen fri forretningsudvalgs-möde iaften telegrafer naar du kommer = erwig.« Den 13. rejste hun hjem. I et brev advarer hun Zinoviev mod det som er ved at ske. Hun siger, at kommunisterne er færdige med syndikalisterne. Specielt advarer hun mod Aage Jørgensen. »Diese Person ist nach meiner Meinung einer politische Spekulant, der sich eine gutes Lebenswege als »Reisende in Kommunismus« verschafft habe, aber niemals virckliche Arbeit geleistet habe.«¹⁰⁰ Zinoviev svarer, at EKKI vil hjælpe de danske kommunister på alle tænkelige måder og at han godt fortløbende vil have informationer.¹⁰¹

Den 19.4 afslutter kommissionen sit arbejde. Det bliver en de facto godkendelse af kuppet. Man beslutter, at der skal oprettes en organisationskomite, der skal styre begge partier indtil en almindelig dansk kommunistisk kongres kan afholdes. Komiteen skal have 5 medlemmer fra hvert parti (udpeget af kommissionen) + en formand udpeget af EKKI. Fælleskongressen skal indkaldes inden udgangen af juni. Dybt fortvivlet skriver Marie Nielsen til Olav Scheflo, den norske repræsentant i kommissionen: »Jeg tillader mig at sige de norske og svenske Kammerater, at efter min bedste Overbevisning har de for lange Tider dræbt alle Muligheder for komm[unistisk] Arbeide i Danmark. Kuppertiet, som I har anerkendt er saa dybt kompromitteret i danske Arbeideres Øjne, at det ikke vil kunne fremme Kommunismen i Danmark«¹⁰².

Scheflo blev udpeget til formand for organisationskomiteen og forslaget blev sendt til urafstemning i de to partier. Blågårdsgadepartiet stemte ja¹⁰³ På Møntergadepartiets stemmeseddel kunne man læse: »Under Henvisning til det i *Klassekampen* gengivne Materiale er udskrevet Urafstemning om Stockholm-Kommissionens Forslag. Hovedbestyrelsen har delt sig i 2 Grupper, at hvilke den ene anbefaler Forslaget, medens den anden tilraader at stemme Nej og derved fastholde Partiets Beslutning om Appel til Eksekutivkomiteen, eventuelt Verdenskongressen.« Ja - fløjen var ledet af Thøgersen, men resultatet blev nej. Den 23.6 appellerer partiet sagen til EKKI. Det besluttet at sende Marie Nielsen til Moskva og Thøgersen

insisterede på at komme med som repræsentant for oppositionen. Schefflo viste sig at stå helt på kupfolkenes side. De havde prøvet at få med i forliget, at Marie Nielsen skulle ekskluderes og Schefflo prøvede at overtale hende til at gå i karantæne et stykke tid¹⁰⁴. Endvidere prøvede han at hindre hende og Thøgersen i at komme til Moskva, men med en uges forsinkelse i Stockholm kom de alligevel afsted.

Zeth Höglund skrev et privat brev til Zinoviev for at stemme ham venligt overfor Møntergadepartiet: »[...] jag tror inte på någon konstlad ening med kuppmaakarna, vilka faktiskt i grunden skakat hela den kommunistiska rörelsen i Danmark. Min Mening är måhända inte av stort värde för Er, men jag har dock ett behov att säga Er, att det vore en olycka, om gamla kommunistiska partivännerna i Danmark stöts tillbaka. Ni vet dock, att t.ex. kamrat Marie Nielsen var och är den klaraste, tappreste, hängivnaste kämpen för Sovjet-Ryssland och för den proletära revolutionen i Danmark [...]«¹⁰⁵. Nexø skrev til Kuusinen og tog stilling for kuppartiet. Han skrev bl.a.: »Nogen personlig Rivalitet mellem hver for sig udmærkede revolutionære Marie Nielsen og Chr. Christensen har sikkert spillet ind, og forklarer bl.a at Marie Nielsen i det afgørende Øjeblik er kommet over på en Side, hvor hun i Følge hele sin Natur mindst af alt hører hjemme. Hun er nemlig den, der mer end nogen anden har opponeret mod Kliken Christiansen-Erwig-Hellberg, og givet næring til den berettigede Indignation mod disse Folk og deres »Bonzentum« [...]«¹⁰⁶. Otto Wille Kuusinen var en finsk kommunist, der allerede på dette tidspunkt spillede en fremtrædende rolle i Komintern. Senere blev han en af Stalins allernæreste medarbejdere.

Den 13.7 ankom Marie Nielsen og Thøgersen til Moskva. Her opdagede Marie Nielsen hurtigt, at det var umuligt at opnå et forlig, uden at EKKI slog de to partier sammen. Hun gik derfor ind på at få det bedste ud af sagen. I den germanske sproggruppe under KI holdt Thøgersen en tale, hvor han voldsomt anklagede sit parti, hvad der vendte sagerne endnu mere i kupfolkenes favør. Men først mod slutningen af måneden skete der noget. Den 28. skrev Kuusinen til Marie Nielsen: »Ich habe jetzt versucht einen Kompromiss Vorschlag auszuarbeiten und darin auf alle berechtigten Forderungen von der einen wie von der anderen Seite Rücksicht zu nehmen.« Forslaget gik ud på en sammenslutning i løbet af september. Forberedelsesarbejdet skulle varetages af et udvalg med repræsentanter fra begge sider og med Thøgersen som formand. Chr. Christensen og Sigv. Hellberg skulle ekskluderes indtil videre og Ernst Christiansen og Robert Klitfort skulle være uden ledende opgaver indtil årets udgang. Der blev nedsat en kommission bestående af Kuusinen, Ernst Meyer, Eberlein (begge Tyskland), Jordanov (Ungarn) og Leiciagne (Frankrig). W. Mielenz var sekretær¹⁰⁷. Thøgersen og Aage Jørgensen, der osse var i Moskva, erklærede sig enige i forslaget, mens Marie Nielsen kom med ændringsforslag, bl.a. at ophæve karantænen af Christiansen og Klitfort.

Kuusinen stillede sig imødekommende, men Eberlein gik imod. Kuusinen's forslag gik derefter videre til præsidiets, der holdt møde den 8.8. Her gjorde Marie Nielsen rede for sit syn på sagen. »Jeg gjorde opmærksom på, at Kampen mod Kupet havde sammensvejet Modstanderne af et Forlig i en Blok, sprængte man her uretfærdigt og vilkaarligt enkelte Medlemmer ud, knuste man vort Parti.« Derefter fik Aage Jørgensen ordet, og kaldte kuppet et ægte kommunistisk kup, »[...] en Udtalelse, der fik Klara Zetkin til at fnyse højt af Indignation.« Zinoviev forslod da, at man skulle prøve Marie Nielsen's ændringer en gang til. Kuusinen var imod og Zinoviev erklærede da: »Godt der er ogsaa talt nok om den Sag.« Og forslaget blev vedtaget. Efter præsidiemødet kom Zinoviev hen til Marie Nielsen og sagde: »De er utilfreds med denne Afgørelse? og jeg svarede: Ja jeg anser selve Sammensmeltningen af de to grupper for politisk falsk og den faldne Afgørelse for meget uretfærdig overfor det gamle Parti.

Sinowjef svarede hertil: Det er muligt, at Afgørelsen ikke er retfærdig. Sagen er jo stærkt kompliceret, og det er ikke let at se, hvad der [er] absolut rigtigt. Vi vil ikke kunne undgå nu og da at fælde Afgørelser, der kan synes uretfærdige, men nu staar det til Jer, at gøre Jert Bedste for, at denne Beslutning - engang fattet og maaske mod Jer uretfærdig - dog kommer til at virke til Fremme af Kommunismen i Danmark. Det venter vi af Jer som Kommuniste.«¹⁰⁸

Marie Nielsen var udpeget af EKKI til at sidde i det organisationsudvalg, der skulle lede sammensmeltningsprocessen. Som sådan blev hun osse indkaldt til møde af Thøgersen. Om hun nogensinde deltog i møderne er uvist. Sagen er, at der i Møntergadepartiet var 3 holdninger til situationen efter EKKI's direktiv, der skulle prøves på partiets kongres i Odense. Christiansen, Hellberg og Erwig mente at man burde forkaste direktivet og appellere til verdenskongressen i december. Thøgersen mente, at man skulle anerkende direktivet. Marie Nielsen derimod mente, at man skulle: 1. fordømme Thøgersens opførsel i Moskva, 2. fordømme EKKI's forsøg på at gøre enkeltpersoner ansvarlige for partiets politiske linje, 3. at man skulle følge direktivet for så vidt angik sammenslutningen, 4. at hovedbestyrelsen skulle tage afstand fra repressalierne mod Christiansen og Hellberg og derefter træde tilbage og 5. at hun selv erklærede sig solidarisk med ledelsen og udråbte af Thøgersens organisationsudvalg.¹⁰⁹

På kongressen den 27.8 i Odense gik 13 afdelinger ind for Christiansens forslag, mens 3 afdelinger gik ind for Thøgersens. Marie Nielsen's forslag fik ingen betydning. Thøgersen og de 3 afdelingsrepræsentanter forlod herefter kongressen og den 5.9 kunne Ernst Christiansen meddele Marie Nielsen, at Thøgersen havde ekskluderet hende og ham selv af KI. Til Höglund skriver hun herefter: »Jeg medarbejder stadig ved Klassekampen, men derudover deltager jeg ikke mere. Nu er vi ude i det sindssvage, og jeg vil nu prøve at finde mig noget erhvervsarbejde og foreløbig passe det.«¹¹⁰

Den 17.9 blev Thøgersen og to af hans folk lukket ind i ledelsen af Blågårdsgadepartiet på en såkaldt enhedskongres.

Både EKKIs og den germanske sproggruppes mangel på forståelse af sektionernes lokale problemer gav sig i denne tid skandaløse udslag. I tilfældene Sverige og Norge var resultaterne blot mere omfattende og katastrofale. På trods af sin loyalitet mod KI var osse Marie Nielsen betænkelig. I oktober skriver hun til Höglund: »Jeg har læst dit brev til J. Erwig, men jeg tror ikke, jeg skriver til Lenin, derimod endnu engang til Sinovjeff.«¹¹¹ Den 24.10 sender hun Zinoviev et langt brev, hvor hun endnu engang appellerer til hans politiske forståelse og i november sender hun et »Anklageschrift gegen den germanische Sprachgruppe der E.K.«, hvor hun osse inddrager de svenske forhold.

Møntergadepartiet udarbejdede den appel til verdenskongressen, som man havde vedtaget på Odensekongressen. Appellen, der hedder »Kommunister kontra Syndikalister« er udarbejdet som en lille partihistorie¹¹². Johs. Erwig, Marie Nielsen og Sigv. Hellberg anføres som forfattere. I et brev til Zinoviev skriver hun imidlertid: »Beigelegt finden Sie der Appel der K.P.Dä. Ich bin nicht ganz einverstanden, aber die Sachverhältnisse sind im grosse ganzen so, wie sie hier dargestellt sind.«¹¹³ I december kom så den 4. KI kongres. På kongressens 29. møde kom det danske spørgsmål op. Kuusinen forelagde det i en stærkt fordrejet form og fremlagde en resolution, der indeholdt to punkter: 1. at Blågårdsgadepartiet blev anerkendt som det eneste kommunistiske parti i Danmark, og 2. at alle fra det andet parti kunne tilslutte sig inden for 3 måneder uden videre formalia. Resolutionen blev vedtaget.¹¹⁴ Som Marie Nielsen skrev i brevet til Höglund prøvede hun at finde sig noget erhvervsarbejde. En kort tid arbejdede hun som væver på Neuberts Tekstulfabrik, men ud på efteråret 22 fik hun job som kontorist i sygekassen »Fremtiden«,¹¹⁵ hvor hun arbejdede formentlig frem til 1937. Hun prøvede i 1924 at få omstødt dommen om hendes ansættelse i skolen, da socialdemokraten Nina Bang var blevet undervisningsminister. Ved folketingsmand Niels Andreasens hjælp tilkendes hun en pension bevilget direkte over finansloven. Men hun afslår den, da hun ikke anser dette for en reel oprejsning. Undervisningsministeren giver hende ret til at søge stilling igen, men Frederiksberg skolevæsen vil ikke vide af hende. I 29 tager Borgbjerg, der da var undervisningsminister, initiativ til at få den samme pension bevilget over finansloven og denne gang tager hun imod den¹¹⁶.

VIII. Kvindepolitik 1921-22.

Vi må nu hoppe tilbage til hvor vi slap Kvindekomiteen af syne kort før kuppet. Marie Nielsen havde sådan set aldrig beskæftiget sig med kvindepolitik, eller i sammenhænge, jeg har kendskab til reflekteret det forhold, at hun jo som regel var ene kvinde i mandeforsamlinger. Bortset fra en enkelt artikel fra 1913, hvor hun tager afstand fra, at Marie Grubbe

skulle være fremtidens kvinde¹¹⁷, ligger det lidt småt med den slags refleksioner. Men at det af og til i hvert fald må have ligget som et åbent problem fremgår af følgende udtalelse fra 1921: »Det regnes for en selvfølge, at Kvinder ikke har Forstand paa Fagpolitik, men da Kampen mellem Arbejdskøbere og Arbejdere i lige Grad berører Mænd som Kvinder, turde det i det mindste være tilladt at fremkomme med Betragtninger og Spørgsmaal, der da kan imødegåes og besvares af de i Fagpolitik mere trænede Mænd.«¹¹⁸

Men gennem Kvindekomiteens arbejde kom Marie Nielsen for første gang til at arbejde sammen med kvinder og her lægges grunden til hendes senere kvindepolitiske arbejde. Herigennem får hun osse kontakt til KIs kvindesekretariat, der blev ledet af Klare Zetkin og hvis daglige arbejde blev varetaget af Hertha Sturm fra Berlin. I et brev til Sturm skriver Marie Nielsen: »Es ist richtig, dass bis jetzt in Dänemark keine besonderer Frauenbewegung vorhanden ist.

Ich bin in Dänemark die einzige revolutionäre politisierende Frau. (Auch die Sozialdemokratie hat nur einzelne - Nina Bang). [...] Mitfolgende Beilage gibt Auskunft darüber, dass wir in der Frage: Rettet die Kinder Ruslands eine Frauenkomité gebildet haben. Ich hoffe, dass wir die erste Ansatz für eine komm[unistische] Frauenbewegung in diesen Komite haben werde, und ich verspreche ein Teil von meine Kräfte an diesen Aufgabe zu verwenden [...] Mit herzliche komm[unistische] Grüsse für deutsche komm[unistische] Frauen, besonders für unsere alte tapfere Führerin, Klara Zetkin, - Rosa Wolfstein, Ruth Fischer und Ihnen selbst.«¹¹⁹ Kvindekomiteen kunne imidlertid ikke holdes uden for splittelsen i Føderationen. En af de ledende var Signe Jørgensen, Aage Jørgensens kone. På et møde den 16.6 blev Marie Nielsen afsat som formand og i hendes sted valgtes Grethe Andersen Nexø, Anna Bastiansen og Signe Jørgensen. Man appellerede nu til Ruslandshjælpens hovedkontor »Auslandskomitée« under Willi Münzenberg i Berlin, om at blive anerkendt som eneste kvindekomité i Danmark¹²⁰. Der blev dog, så vidt jeg ved, aldrig afsendt mere tøj end det allerede omtalte. Samtidig beskyldte man Marie Nielsen for at have saboteret arbejdet. Beskyldningerne blev via svenskeren Gerda Linderot i »Auslandskomitée« viderebragt til KI, og da Marie Nielsen var i Moskva blev hun mødt med heftige anklager. Hun udfærdigede da en erklæring for at imødegå anklagerne, hvor hun gør opmærksom på, at det var kuppet og ikke hende, der kom på tværs af arbejdet¹²¹. Overfor »Auslandskomitée« må hun endnu engang i november afgive erklæring på grund af de fortsatte beskyldninger¹²².

I oktober 22 skulle KIs kvindesekretariat afholde konference i Berlin for deres korrespondenter i de forskellige sektioner. Marie Nielsen skulle deltage som dansk delegeret på trods af de noget spegede partiforhold. Hun spørger da Hertha Sturm, om det er muligt, når hun kommer til Tyskland at få en samtale med Zetkin for at appellere til hende i det danske

spørgsmål. Hun er vel sagtens blevet opmuntret hertil som følge af Zetkins optræden på EKKIs møde i Moskva i august (se ovenfor). Sturm ordner det så hun kan møde Zetkin umiddelbart før kongressen den 24. eller 25.10. Den 19.10 svarer Marie Nielsen imidlertid: »Es ist ja sehr zweifelhaft, ob Klara Zetkin Zeit und Gelegenheit für mich und die verwickelte dänische Sache finden wird, und dann bin Ich der Meinung, ich reise nicht nach der Konferenz. Ich kan doch nicht viel von Nützen sein mit die schlechte Erfahrungen von hier, warum dann Geld zu verschwenden auf die Reise.«¹²³

Det sidste tegn på forbindelse med KIs kvindearbejde er en korrespondance med Aino Kuusinen (Kuusinens daværende kone) fra 1923, som på det tidspunkt arbejdede i KIs agitprop afdeling for kvindepropaganda. Hun spørger, hvordan kvindearbejdet er organiseret i Danmark. I sit svarbrev skriver Marie Nielsen bl.a.: »Jeg tror, at man i Kvindespørgsmaalet skal lade Kvinderne arbejde saa selvstændig og paa egen Haand som det er muligt uden at løse dem fra K.P. Som Genossin Zetkin tror jeg heller ikke man skal frygte en særorganisation, hvor en saadan kunde være mere formaalstjenlig«¹²⁴

IX. 1923-24.

Marie Nielsen arbejdede på forskellig vis for en tilnærmelse eller tilslutning til Blågårdsgadepartiet, da hun ikke ville stå uden for Komintern. Men Møntergadepartiet ville ikke vide heraf. Det begyndte at blive svært for hende at få artikler i »Klassekampen« og i begyndelsen af 23 blev hun ekskluderet. Hun søgte nu at blive optaget i Blågårdsgadepartiet. Partiets formand Georg Laursen svarer hende, at hun må »[...] vente et lille Stykke Tid endnu med at søge Optagelse hos os.«¹²⁵ Han henviser til gnidningerne i partiet.

Sagen var den, at knapt var Thøgersen blevet optaget i partiet og partiet anerkendt af KI før der udviklede sig ret kaotiske tilstande. Aage Jørgensen og Nexø sender i begyndelsen af januar 23 en alarmerende rapport til EKKI om korporlige slagsmål på forretningsudvalgsmøder osv.^{125b} I et følgebrev til Kuusinen skriver Nexø: »Det er rent ud sagt en Bande Drikkebrødre, Thøgersen og Konsorter; f.eks. drak Thøgersen og Richard Jensen sig fulde i en Havnebeværtning en Aften de skulde hjælpe et Par Flygtninge om Bord i et Skib; med det Resultat at Politiet kom til Stede og den ene Flygtning blev taget. Af saa lavtstaaende Kaliber er de, og jeg ser meget mørkt paa Situationen [...]«¹²⁶.

Da Marie Nielsen nu var partiløs synes hun passende hun kunne lave et tidsskrift. I et brev til Nexø skriver hun, at hun vil lægge grunden til et kommunistisk blad, der stod åbent for al saglig meningsudveksling¹²⁷. I juli 23 udkom første nummer af »Kommunistisk Internationale«. Heri skriver hun en artikel, der karakteristisk nok hedder »Mod Strømmen«. »I en Tid, hvor den kommunistiske Bevægelse i Danmark ved egne Fejl er

fordømt til Betydningsløshed, og derfor af alle Modstandere, Borgerlige som Socialdemokrater erklæres for død og borte for bestandig, udgaar dette Tidsskrift, aabent søgende at hverve Tilhængere for Kommunismen, ud fra den urokkelige Overbevisning, at Arbejderne her i Danmark, som overalt i Verden, af de kommende Tiders mægtige økonomiske Tryk vil blive tvungne til at forlade de socialdemokratiske Metoder og anvende de nødvendige Metoder i deres Tilværelseskamp, som nu har faaet kommunistisk Navn.« Bladet blev i stor udstrækning skrevet af Marie Nielsen selv, men tillige med artikler af Nexø, Zinoviev, Zetkin, Lenin, Barbusse, Varga. John Reeds bog »10 Dage der rystede Verden«, tryktes som føljeton. Der kom 5 numre i 23 og 6 numre i 24.

Den 29. september 23 blev endelig de to DKPer samlet i et parti. De var efterhånden svundet ind til smågrupper og det var helt uholdbart at holde gang i to ugeblade. Ernst Christiansen blev formand for det nye DKP, Georg Laursen næstformand. Ellers bestod forretningsudvalget af Sigv. Hellberg, Th. Thøgersen, Johs. Erwig, Karl V. Jensen, V. Sørensen og Otto Wolf. Niels Johnsen blev redaktør af »Arbejderbladet«. Ved sammenslutningen bliver Marie Nielsen igen optaget som medlem.

De følgende års partikampe er ikke mindre hårde end dem, vi allerede har været igennem. Mange af personerne er osse de samme, metoderne ligeså. Men disse kampe falder uden for denne fremstillings rammer, og da Marie Nielsens deltagelse i politisk arbejde nu stadig mere udpræget foregår uden for de ledende lag i partiet, skal jeg nøjes med at inddrage partiets historie i det omfang, det er nødvendigt for denne politiske biografi.

Ved sin genindtræden i partiet måtte Marie Nielsen indordne sig under den særlige partidisciplin som rådede i Kominterns velmagtsdage. Og det blev enden på hendes tidsskrift »Kommunistisk Internationale«. Da det svenske kommunistparti i 1924 blev spaltet tog den EKKI repræsentant - almindeligvis betegnet ExR - der havde forestået slaget videre til Danmark og fik det danske parti til at vedtage en resolution til støtte for resterne af det svenske parti. Ved spaltningen gik Höglund ud og tilbage til SD. I nr. 6 af »Kommunistisk Internationale« skrev Marie Nielsen en kommentar til spaltningen. I denne kommentar siger hun en del pæne ting om Höglund, hvad der næppe kan undre. Men hun står fast på at sagen skal ses fra KIs standpunkt. »Det klinger af Selvhævdelse« skriver hun, »naar Höglund erklærer: Javel Disciplin, men ikke som Zar Peters Soldater, der blindt paa Befaling kastede sig i Afgrunden blot for at præcisere, at saa stærk var Disciplinen. Jo, det vil sikkert blive nødvendigt, før »Kommunistisk Internationale« bliver til, hvad den skal være, at nogen »frivilligt begaar Selvmord« blot for at give Exempel paa den nødvendige Disciplin.« Og hun slutter artiklen: »I den svenske Sag har Höglund med Flertallet af Partiledelsen nægtet at bøje sig foren Beslutning af *selve Verdenskongressen, vor højeste Instans*, de har dermed brudt verdensdisciplinen - her ligger Synden - og ikke i noget andet Forhold.

Høglund har sat sin egen stejle Mandsvilje mod den proletariske Verdensvilje. Den enkelte maa vige.«¹²⁸ Mere skulle man vel ikke tro, man kunne forlange. Men det var ExR for lidt. Han krævede Marie Nielsen afsat som redaktør på grund af de pæne ting hun havde sagt om Høglund.¹²⁹ Nr. 6 blev tidsskriftets sidste nummer.

X. Fagligt arbejde 1924-29.

I de kommende år var det småt med Marie Nielsens offentlige fremtræden for partiet. I det hele taget havde de det ikke godt sammen hende og partiet. Et tilfælde skal dog nævnes: den 31.1 1924 holdt partiet mindehøjtidlighed i anledning af Lenins død. Ernst Christiansen, Thøgersen og Marie Nielsen talte ved højtidligheden. Der var stuvende fuldt i Idrætshuset, og ifølge »Arbejderbladets« referat (1.2.24) talte Marie Nielsen »[...] saa stemningsfuldt som kun en Kvinde kan gøre det.« Bagefter måtte talerne gentage deres taler udenfor for 8-10.000 mennesker. Ifølge referatet deltog mellem 40 og 50.000 mennesker derefter i fakkeltog. Selv om tallene eventuelt skulle være for høje har denne demonstration været et højdepunkt i disse år. Da Marie Nielsen i 1927 fejrede 10 årsdagen for den russiske revolution udgav hun en række af sine artikler fra »Klassekampen« 1918 + sin tale ved Lenins død, samlet i pjecen »Revolution«. Karakteristisk nok kom pjecen ikke på partiets forlag.

Ved sin genindtræden i partiet i 23 mente hun, at der var to arbejdsområder, der var vigtige: ungdomsarbejdet og det faglige arbejde. Man kunne osse udtrykke det på den måde, at med det indskrumpne parti, var det nødvendigt at skabe en helt ny basis, således at partiets arbejde ikke indskrænkede sig til fraktionskampe i ledelsen.

Kilderne til denne periode er ret tynde, men det fremgår, at Marie Nielsen især kaster sig over det faglige arbejde og arbejdet i »Kommunistisk Ungdoms Forbund« (KUF). I en indberetning til KI og Profintern aflægger den faglige opposition rapport for sit arbejde. Den skriver, at efter sammenslutningen foreslog partiledelsen at alt arbejde blev centraliseret under en. Marie Nielsen foreslog at der nedsattes et særligt udvalg til at varetage det faglige arbejde. Ledelsen bekæmpede dette forslag. »Es zeigte sich in die folgende Vierteljahr, dass Genossin Marie Nielsen Recht behalte. Auf unsre gemeinsamen Tagesordnung auf unsere gemeinsamen Versammlungen kam die Gewerkschaftsfrage gewöhnlich als letzte oder vorletzte Punkt, und wenn wirklich sehr viel zu tun war in organisatorische und politische Fragen blieb keinen Zeit übrig für gewerkschaftliche Arbeit.«¹³⁰ På et fællesmedlemsmøde blev da arbejdsdelingen gennemført og et særligt fagligt udvalg oprettet. Det faglige udvalg, hvori Marie Nielsen sad, tog nu fat på systematisk at rejse fagklubber i København af oppositionelle arbejdere. Men det var svært at få partiet interesseret i sagen. Det var vanskeligt at få bevilget penge - ialt blev der bevilget 100 kr. - og det var vanskeligt at få kontakt til partiledelsen. Fra EKKI kom

en ExR, Pepper, i andet ærinde, og da han af partiledelsen fik besked om det faglige arbejde stemplede han offentligt Marie Nielsens linje som forkert.

Efter alt at dømme træder hun herefter tilbage fra det faglige udvalg. I et fragment af en indberetning til partiledelsen skriver hun: »Medlemmerne i Klubberne er i ikke faa Tilfælde indtraadt i Partiet samtidig med, at de indtraadte i Klubben, d.v.s., at de slet ikke er Komm[unister], de skal først blive det [...] Det er derfor en absolut Nødvendighed, at det ledende Udvalgs Autoritet ikke fra nogen Side svækkes [...] I stedet for at styrke det faglige Udvalgs Autoritet over for Klubberne, svækker Partiledelsen den, og paa den mest opløsende Maade ved at søge det Samarbejde, som man ikke ønsker med D.F.U. med de enkelte Klubber.«¹³¹

I en resolution fra de faglige klubbers fællesmøde den 13.5.25 i Marie Nielsens håndskrift hedder det: »De faglige Klubbers Fællesmøde udtaler efter grundig Drøftelse af Partiledelsens Stilling til de faglige Arbejde i København en skarp Misbilligelse af , at det endskønt det [faglige] Udvalgs] Bestræbelser derfor, ikke er lykkedes at faa en loyal Forbindelse oprettet mellem Partiledelse og D.F.U., men at Partiledelsen tværtimod saboterer den overenskomst, som den har indgaaet med D.F.U. om gens[idig] Repræsentation. Tillige udtaler Fællesmødet, at det anser det for ugørligt at føre det nu godt paabegyndte Arbejde indenfor Fagforeningerne videre, hvis Sabotagen fra Partiledelsen ikke ophører, og hvis Partiledelsen ikke finder Udveje til at yde dette Arb[ejde] nogen økonomisk Støtte.« Marie Nielsen var jo ansat på kontor, men det fremgår af forskellige kilder, at det især var i landarbejderoppositionen hun arbejdede. Hun måtte efterhånden indse, at der fandtes for hende kun den mulighed at lave arbejde, som blev organiseret selvstændigt og delvist uafhængigt af partiet. Hun opgiver herefter at gå ind i partiets faglige arbejde. I 26 opfordres hun til at indtræde i det faglige udvalg, men afslår¹³². Da det faglige arbejde hun mener er nødvendigt ikke kan organiseres i partiregi går hun og formanden for den største smedeaafdeling, Otto Wolf, igang med at organisere klubberne uden om partiet, således at dette arbejde kan bruges til at sluse medlemmer ind. Klubberne organiseres i »Fagklubbernes Samvirke«, der i 1928 repræsenterer mere end 1000 arbejdere fordelt på 13 klubber. Samvirket udgav i 1928 et blad, der hed »Faglig Kamp«. De første par numre er Marie Nielsen redaktør af, men hun bliver så indlagt på hospitalet og Wolf overtager redaktionen. »Faglig Kamp« erklærer sig åbent som socialistisk, men som uafhængig af partier. Der etableres imidlertid en form for samarbejde med partiet, idet ledelsen af Fagklubbernes Samvirke inviteres med til de faglige møder. Men samarbejdet forløb alt andet end smertefrit, og det blev Samvirkets endeligt. I et brev til forretningsudvalget for DKP skriver Marie Nielsen f.eks.: »Forøvrigt er jeg af den Opfattelse, at den midlertidige Partiledelse, hvis den ønsker, at Partiet skal komme igennem Krisen uden for stor

Opløsning i Rækkerne, at den skulde følge Kominterns Henstilling, at lade Thøgersen i det første Aarstid træde noget i Baggrunden. Jeg tror ogsaa, at det ville lette Bestræbelserne for at knytte Fagklubbernes Samvirke nær til Partiet.¹³³ På lignende vis en bemærkning i et brev til forretningsudvalget og ExR'en Hugo Sillén: »Jeg sender disse kritiske Bemærkninger, da jeg efter de Erfaringer jeg har gjort i en Række Møder, har besluttet mig ikke at deltage i Diskussioner, hvor Thøgersen, Gronemann, Rich. Jensen og Eriksen tager Del. Jeg vil ikke finde mig i de meningsløse Beskyldninger og Trusler, som stadig udslynges imod mig.«¹³⁴

Partiet var i 1928 i alvorlig opløsning og en bølge af eksklusioner blev følgen, da man skulle svinge om til Kominterns nye ultravenstrelinje. Det gik bl.a. ud over Fagklubbernes Samvirke. Først røg Wolf ud. Da flere folk forsvarede Wolf røg de osse ud. I det interne partiblad »Partiarbejderen« fra december 1928 skriver man: »Som svar paa disse aabne, kontrarevolutionære Handlinger paa oplagte Disciplinbrud har Partiets Central-Komité maattet gribe til organisatoriske Forholdsregler og ekskludere følgende Medlemmer: Peter Thomsen, Christiane Jensen, Hans Poulsen, Dagmar Akslund, Svend Frerslev, Frederik Frerslev. Desuden er Knud Hansen suspenderet for tre Maaneder og Marie Nielsen indtil videre, idet hun trods gentagne Opfordringer har nægtet at afgive en klar Erklæring om fremtidig at ville følge Partiets Beslutninger og optræde som disciplineret Kommunist. Endelig er Kr. Halberg slettet for Kontingentrestancer.«¹³⁵ I »Partiarbejderen« for januar 29 er der en artikel om Trockij's og Radeks eksklusion af SUKP. I den anledning skriver man: »Nu har Marie Nielsen igen tilladt sig et ganske enestaaende Fremstød mod vort Parti, Komintern og Sovjet-Unionen.« Hun havde sendt organisationen »Røde Hjælp«, som tog sig af politiske flygtninge, et nummer af bladet »Volkswille« med en artikel om Trockij. »Bladet var overmalet med følgende: *»Hvad vil »Røde Hjælp« gøre for Trotski og de andre idealistiske Bolscheviker, der er forvist og i Fængsel, og hvis Liv trues som Joffes. Marie Nielsen.*« Endvidere skal hun have insinueret at kapitalismen var under restaurering i Sovjet. »Partiets Central-Komité har derfor paa sit Møde den 7. Januar enstemmigt ekskluderet Marie Nielsen for kontrarevolutionær Propaganda.«¹³⁶ Marie Nielsen skriver da til Kuusinen og appellerer samtlige eksklusioner til KI og beretter om de kaotiske forhold i partiet. Striden, der har ført til hendes eksklusion drejer sig om den faglige linje. Hun og Wolf kunne ikke gå ind for partiets nye parole: »Ud af D.s.F.« I brevet fortæller hun om den selvsupplerende centralkomite, underslæb med pengene og forskellige andre lystige ting. Kuusinen har næppe reageret på brevet¹³⁷.

XI. Arbejderkvinders Oplysningsforbund 1925-34 (36)

Fra 1925 blev Marie Nielsen for anden gang draget ind i kvindepolitisk

arbejde. Denne gang i direkte tilknytning til hendes faglige arbejde. Sammen med en gruppe kvinder, der udgjorde oppositionen i Kvindligt Arbejderforbund dannede hun den 28.4.25 »Arbejderkvinders Oplysningsforening,« eller »-forbund«, (AO), som den senere kom til at hedde. Her samledes efterhånden oppositionelle kvinder indenfor de fleste kvindefag i industrien. Fra august 25 udgav AO et blad, der i begyndelsen hed »Kvindernes Oplysningsblad«, fra 1929 »Arbejderkvindernes Oplysningsblad« og fra 1933 »Arbejderkvinden« slet og ret. Sidste nummer udkom i september 34. AOs formand var den senere fremtrædende kommunistiske fagforeningskvinde Inger Gamburg. Marie Nielsen var redaktør af bladet, bortset fra nogle lange perioder, hvor hun var syg. Fra midten af tyverne blev hun hjemsogt af den ene sygdom efter den anden og måtte tilbringe lange perioder på hospitalet. I et brev til KUF fra 25 skriver hun: »Jeg er træt nu og endmere jeg er næsten til Stadighed syg. Mit Nervesystem er helt ødelagt. Jeg duer ikke til noget mere.«¹³⁸

Bladet kom regelmæssigt i 2000 eksemplarer og en opgivelse fra 27 siger at AO havde 400 medlemmer. Det faglige arbejde spiller en vigtig rolle i bladet. Kampe, hvor kvinder er indblandet refereres og kommenteres. Men ret hurtigt træder diskussionen af det seksuelle spørgsmål frem i bladets spalter. I 1926 afholder AO et møde med forfatterinden Thit Jensen og lægen J. H. Leunbach om forebyggelse af svangerskab. Først holdes mødet kun for kvinder, senere osse for mænd. Thit Jensens agitation gik under parolen »Frivilligt Moderskab« og gik på prævention udelukkende. I løbet af bladets levetid radikaliseres bevidstheden om det seksuelle og Thit Jensen lades bagude, men Leunbach følger med. Det er især Marie Nielsen, der udformer AOs politik. Hun opstiller kravene om undervisning i forebyggelse fra 13-årsalderen, straffrihed for fosterfordrivelse og endelig fri abort. Forbundet nedsætter et udvalg med Marie Nielsen som leder om spørgsmålet. Udvalget laver bl.a. en underskriftsindsamling på en henstilling til rigsdagen om i den nye straffelov ikke at medtage bestemmelser, der kan virke hindrende for kendskab til og brugen af præventive midler, samt at gøre fri abort lovlig. Henstillingen er underskrevet af AO, Fagforeningen for kvindelige Arbejdere i Jern- og Metalindustrien, Kvindligt Arbejderforbunds afd. 8, og Verdensligaen for Sexualreform.

I 1930 indbydes danske arbejderkvinder til Sovjet og det bliver AO, der administrerer indbydelsen. 13 kvinder, heriblandt Marie Nielsen og Inger Gamburg, kom afsted. I ca. en måned rejste de igennem Sovjet helt ned til Krim. Da de kom hjem skrev de en pjese om rejsen og om de sociale og faglige forhold i Rusland. Pjecen hed »Hvad danske Arbejderkvinder saa og oplevede i Sovjet-Unionen«. I en redegørelse Marie Nielsen lavede i 1931 - til hvem vides ikke - skriver hun bl.a.: »Den eneste skolede Kommunist var jeg selv, og jeg var jo desværre uden for Partirammerne.

For vore Kvinder var Rejsen meget streng. Disse Kvinder, der kan staa

ved Maskinen Dagen lang og derefter passe Hus og Børn, for dem var Rejsen med dens Strabadser for streng. Dertil kom, at der ogsaa fordredes aandelig Anspændelse af dem [...] I den første Tid efter Hjemkomsten var Træthedsfølelsen derfor overvældende hos dem. [...] Talere er ingen af dem i særlig Grad. [...] Men i Samtaler i Smaakredse har alle Kvinder meget ivrigt taget parti for S[ovjet-] U[nionen] og de tilbageviser vrede alle Angreb. Deres største Indsats har de sikkert gjort i Samtaler [...]»¹³⁹.

I samme brev skriver hun, at KI havde ønsket hende sat fra kvindearbejdet og at der herefter ikke blev lavet noget. I 32 blev hun igen optaget i partiet og hun kastede sig igen over kvindearbejdet og arbejdet i AO. Det drejede sig stadig især om det seksuelle spørgsmål. Under sygekassen Fremtiden havde AO fået nedsat et seksualrådgivningsudvalg, hvor bl.a. Marie Nielsen og Leunbach sad. Udvalget undersøgte hospitalsindlæggelserne i 29 og 30 og fandt ud af, at 16-17% af alle indlæggelser af kvinder skyldtes abort, livmoderblødning og underlivslidelse. Inspireret af Nic Hoel (senere Waal) fra Skienfjords Mødrehygiejnekontor i Norge oprettedes i 32 en rådgivende seksualklinik i Malmøgade 7, der skulle rådgive kvinder i prævention¹⁴⁰.

I en indberetning til partiet fra 34 skriver hun, at hun havde fået til opgave at reorganisere AO. Hun kastede sig ud i arbejdet og fik afdelingerne til at fungere igen og bladet til at udkomme i et oplag på 2000. Men problemet synes navnlig at være forholdet til partiet: »Senere har imidlertid den Anskuelse fæstnet sig hos de Komm[unistiske] Kv[inder] i A.O., at Arbejdet dér ikke er komm[unistisk] og derfor tidsspildende [...]«. Hun nævner tillige, at partiet søger at begrænse AOs arbejde. Det faglige arbejde hører under partiet, osv. »Arbejdet for det seksuelle Problems Løsning [...] har efterhånden faaet et vist odiøst Skær inden for Partiet. Stemningen karakteriseres bedst ved Udtalelsen: »I har faaet det seksuelle Spørgsmaal paa Hjernen.«¹⁴¹ Som sagt udkommer sidste nummer af »Arbejderkvinden« i september 34. AO må antages at ophøre hermed.

I 1936 fremkom et nyt forslag til seksuallov i Sovjetunionen. Hermed afskaffedes bl.a. den frie abort og der indførtes præmier til kvinder med mere end 8 børn. Det afgørende var, at befolkningstallet skulle stige i Sovjet. Kravet om fri abort blev stemplet som individualistisk¹⁴². »Arbejderbladet« bragte ret mange artikler om sagen, som åbenbart var ret svær at få til at glide ned. Den 26.6 bringes et indlæg fra Marie Nielsen. Hun skriver, at præmiesystemet vil reducere kvinderne til fødemaskiner. Videre må forbudet mod svangerskabsafbrydelse vel følges op af en »[...] *Likvidering af al Undervisning i Svangerskabsforebyggelse* og maaske ogsaa af anden Sexualviden, og derved driver man igen Sexualproblemet ind i den lumre Sovekammeratmosfære og kommer til at understøtte det katolsk pavelige Standpunkt: alt sexuel Samvær mellem Mand og Kvinde, der ikke har Forplantning til Formaal, er »syndigt«. (Om ikke mod Gud, saa mod Stalin.)«¹⁴³ I et brev til bladet gør Marie Nielsen op-

mærksom på, at »stalin« var en trykfejl for »staten«. Det gør Martin Nielsen en del ud af i sit svar, hvor Marie Nielsen karakteriseres som en »drømmende Smaaaborger«. Han anklager hende for ikke at se lovsforslaget i sammenhæng med de socialistiske produktionsforhold. Da produktionsforholdene er anderledes må svangerskabslovgivningen osse være det.¹⁴⁴ Den 31.7 kommer der et næsten 2 siders indlæg for loven fra partiets side. Her siges det, at være at gå for vidt i liberalisme, når »Arbejderbladet« overhovedet har trykt Marie Nielsens artikel¹⁴⁵. Den 16.8 sender hun en svarartikel, men får den tilbage med et længere brev fra Aksel Larsen om, hvorfor hun blev afvist. Det er dels fordi diskussionen er slut og dels fordi hun ikke har ret¹⁴⁶.

På dette tidspunkt løb de store processer i Moskva mod de gamle bolsjevikere. De sætter de vestlige KPer i en vanskelig situation. For Marie Nielsen var dette begyndelsen til enden. Den 23.8 sendte hun et brev til Dimitrov. Hun refererer det norske Arbejderpartis appel om at lade repræsentanter for 2. internationale overvære processerne. Hun tilslutter sig forslaget og skriver: »Man kann und will hier nicht glauben, dass alte Marxisten, langjährige Disciple von Lenin [...] sich in individuellen Terroristen verwandelt haben [...]«. ¹⁴⁷

Den 27. august holdt partiet aktivmøde om sagen. Martin Nielsen holdt et to timer langt foredrag til forsvar for processerne. »Marie Nielsen fik Ordet skønt hun ikke har nogen tillidspost i Partiet, og holdt en Tale, spækket med allehaande usandsynlige Angreb paa Sovjet-justitsen og Kammerat Stalin, et Tale, som var eet eneste Forsøg på at lobhudle Attentatmændenes Anfører Trotski.[...] Kammeraterne *Aksel Larsen* og Martin Nielsen imødegik kort Marie Nielsen, og derefter sattes den allerede offentliggjorte Resolution under Afstemning. Den blev vedtaget enstemmigt, og det er notorisk, at kun een eneste af de tilstedeværende, nemlig Marie Nielsen selv, undlod at stemme.«¹⁴⁸

Den 7. september blev Marie Nielsen så for 3. og sidste gang ekskluderet af DKP. Meddelelsen blev bragt i »Arbejderbladet« dagen efter under overskriften »Til Ernsts Brigade«. Ernst Christiansen var i 1930 vendt tilbage til SD. Meddelelsens indhold var ligeså perfid som dens overskrift.

Kort tid efter eksklusionen færdiggjorde Marie Nielsen manuskriptet til en pjece om Trocki. Hun samlede materiale sammen om Trocki's stilling i det russiske parti omkring partikrisen i 1924. Pjecen kaldte hun »Kampen om Trotski« og hun lovede i forordet at følge den op med en række pjecer om kampenes videre forløb i det russiske parti¹⁴⁹. Det blev aldrig til noget.

XII. Efterskrift 1936-51.

Marie Nielsens politiske biografi slutter naturligvis ikke med at hun bliver ekskluderet. Hun gik nemlig ikke til Ernsts brigade, men fortsatte med at være kommunist. Fra 1937 har hun kontakt med og arbejder i den

udstrækning hendes sygdom tillader det med i »Socialistisk Samvirke«. Det var startet af Alfred Kruse og var et forsøg på at samle, hvad der dengang lå til venstre for DKP: Leninistisk Arbejdsgruppe, Kommunistisk Opposition, SUF (et nyt) samt Alfred Kruse, Marie Nielsen og Chr. Christensen. Sidstnævnte var igen dukket ud af glemslen og forsøgte at genoplive Fagoppositionens Sammenslutning. Han udgav dertil et blad med støtte fra de svenske syndikalister, der hed »Arbejdet«. Men Chr. Christensen ville ikke være med, da han opdagede, at Socialistisk Samvirke var ret så trokijstisk indstillet. Marie Nielsen mente, at det var godt det samme.

Forsøget på at samle smågrupperne ebber ud i løbet af 1938. Socialistisk Samvirke nåede at udgive 3 numre af et blad, som kaldtes Spartakus¹⁵⁰. I det sidst bevarede brev fra Marie Nielsen til Alfred Kruse skriver hun: »Ja I er jo ikke mange, og ikke særlig kvalificerede, men den Slags Kaar følger med, naar man vil »Mod Strømmen«. I er jo nogle unge - I maa se at holde ud. Vi gamle døende er ikke at regne med.«¹⁵¹ Men hun beholdt kontakten med de folk hun her mødte. Det fremgår af »Det ny Arbejder-Blad« fra 1947 (nr. 1). Bladet var organ for »Revolutionære Kommuniste« og blev redigeret af Paul Moth, der havde været den ledende kraft i Leninistisk Arbejdsgruppe og en vigtig skikkelse i Socialistisk Samvirke. I en artikel om Revolutionære Kommunisters grundlæggelseskongres står der: »Blandt Deltagerne saas den revolutionære Veteran Marie Nielsen [...]«. I bladets nr. 11 trykkes Marie Nielsens sidste offentliggjorte artikel og i nytårsnummeret 1951 hilser de hende på 75-årsdagen. Ellers var der ikke mange der huskede hende. Den gamle arbejderdigter Oskar Hansen gjorde. Han lavede et fødselsdagsinterview med hende til »Social-Demokraten«, hvor de mindedes gamle dage, hendes møde med Lenin, og hvad der ellers kan interessere i en avis. Interviewet slutter med disse ord: »[...] det kan være svært at være udenfor, sidde i en stol og se begivenhederne gå forbi. Men nu er jeg jo en gammel kvinde, ikke? 75 år...Og sagde jeg forresten ikke før i samtalen, at jeg er et fnug...forresten er der dem, der har sagt, at selv om jeg ikke står i det kommunistiske parti, er jeg Danmarks eneste kommunist«¹⁵². Den 6. april 1951 døde Marie Nielsen.

NOTER

Teksterne er normalt citeret i den originale version; ortografi o.lign. er altså tekstens. Alle indføjelser fra min side er sat i kantede parenteser[.]. Udeladelser markeres [...].

I noterne gælder tallet til sidst i henvisningen den henviste side. Dokumenter, artikler osv., der i teksten optræder med tilstrækkelige oplysninger er der ikke henvist til med note. Når der i en note *ikke* henviser til stedet, hvor det pågældende dokument, artikel osv. findes, betyder det, at det pågældende findes i Marie Nielsen arkivet, ABA. Når der ved breve i noterne *ikke* står enten afsender eller modtager, betyder det at Marie Nielsen er afsender eller modtager. Trykte kilder, der ikke er optaget med trykkested og -år i noterne findes i litteraturfortegnelsen.

1. En tidligere Tjenestepige: Smaatræk af en Tjenestepiges Liv. Manuskript.
2. samme.
3. Forstanderne på Femmers Kvindeseminarium Emilie Jansen og Einar Lund, cit. efter Solidaritet 14.10.20.
4. Fru Wanda Arentzen, cit. efter Solidaritet 14.10.20.
5. Solidaritet 14.10.20.
6. Bertolt, Christiansen, Hansen: en Bygning vi rejser, bd. II, 34.
7. Karl V. Jensen: Udviklingen i den revolutionære Bevægelse i Danmark, 13.
8. Brev til Johs. Petersen 5.4.15.
9. Socialdemokratisk Vælgerforening på Frederiksberg 2. Kres. Protokol 1912-34, II, 7f.
10. Socialdemokratiets Kongres 1915. Trykt beretning.
11. Socialdemokratiets Kongres 1916. Trykt beretning.
12. Marie Nielsen: Afstemningen paa Kongressen. Fremad 25.11.16.
13. Gerson Trier: Min Udrædelse. Socialisten, nr. 4/1916.
14. Hans Palbo: Beretning til klubben »Internationale« generalforsamling 1918. Hans Palbo-arkiv.
15. SDs hovedbestyrelsesprotokol, 687.
16. Brev til Hans Palbo, 21.3.17. Palbo-arkiv.
17. Brev fra Zeth Höglund 30.8.17.
18. SD Vælgerforening, Frederiksberg 2. Kres. Protokol 1912-34.
19. Kort fra Zeth Höglund, Yrjö Sirola, V. Kasparovna og Angelica Balabanoff 18.9.17.
20. Brev fra formanden for Tapeterernes Fagforening 8.12.17.
21. Referat af Møde med Russeren Selinius 22.1.[18]. AIC-arkiv.
22. Brev fra Zeth Höglund 2.1.18.
23. Brev fra Sven Larsson-Linderot 5.2.18.
24. Brev fra Johs. Erwig til Hans Palbo 16.4.18. Palbo-arkiv.
25. Marie Nielsen: Danmarks Socialdemokrati i Alliance med Borgerskabet. Korrekturtråd.
26. Diskussionsklubben »Internationale« var ikke den samme som den »Internationale« Marie Nielsen var medlem af. Blev dannet i 1916 af danskere, svenskere og russere. Karl V. Jensen og Alfred Kruse var de ledende kræfter.
27. Brev fra diskussionsklubben »Internationale« til arbejdsudvalget for SAP 8.4.18.
28. Brev fra V. Nicolaisen 16.3.18.
29. Koncept til brev til Hans Palbo 7.3.18. jvnf. brev til SDs hovedbestyrelse 17.3. SD-arkiv, kasse 516, ms. 10.
30. Brev til Hans Palbo 21.3.18. Palbo-arkiv.
31. SAPs Historie, Klassekampen 15.5.18.
32. Folkets Dagblad Politiken 30.3.18.
33. Marie Nielsen: Et Ord i egen Sag, Fremad 6.4.18.
34. Brev fra Angelica Balabanoff, Wien 6.2.[19].
35. Fra Dagblad til Ugeblad, Arbejderbladet 17.2.22.
36. Brev fra Aage Jørgensen 3.7.18.
37. Brev fra Christensson u.d.
38. Brev fra Karl Kilbom 11.8.18 og Karl Kilbom: I hemligt uppdrag, 199ff.

39. Marie Nielsen: Ulvene Hyle, Klassekampen 29.10.18.
40. Marie Nielsen. Proletariatets Skæbnetime, Klassekampen 2.11.18.
41. Til Danmarks Arbejdere! Opråb. Klassekampen 13.11.18. Jørgen Olsen og Bjarne Schoubye: Reformpolitik eller revolution, 77.
42. En hilsen fra Johs. Sperling, 32.
43. De blodige Begivenheder i Gaar, Klassekampen 14.11.18.
44. Medens Verdensbolschevismens røde Bølger Skyller, Klassekampen 22.11.18.
45. I Fjendens Vold, Klassekampen 23.11.18.
46. Marie Nielsen: Indtryk fra et Fængsel II, Solidaritet 12.1.21.
47. Rapporten består formodentlig af stikkerindberetninger. Den har ligget i SD-arkivet, men er på et tidspunkt blevet overført til Arbejdernes Informations Central (AIC) eller dens forgænger HIPA. AIC-arkiv.
48. Marie Nielsen: Skandaløse Retsforhold, Klassekampen 9.10.18. Marie Nielsen: Grundloven og Frihedskæmperne, Klassekampen 12.10.18.
49. Domsudskrift af 24.5.19, 28.
50. Samme, 30f.
51. Udskrift af Forhør i Sag Nr. 9.315/18, Københavns Kriminal- og Politirets 9 Kriminalkammer.
52. Politirapport. Udeladelserne er rapportens. AIC-arkiv.
53. Brev fra Axel Jensen/FS til SAP 21.7.19.
54. Karl V. Jensen. Udviklingen i den revolutionære Bevægelse i Danmark, 24f.
55. Se Leks. Rs. Ankjær: Korruptionen i »SAP«, Dagens Ekko 2.4.19.
56. Brev fra Otto Grimlund 25.8.19.
57. Til den forestaaende Urafstemning. Udtalelse fra mindretallet i ledelsen.
58. Marie Nielsen: Urafstemningen i Soc. Arbejderparti. Optrykt i Arbejdet 20.12.19.
59. Kongresreferatet er udgivet: Protokoll fört vid de revolutionära skandinaviska arbetarorganisationernas första kongress i Stockholm 8.-10. dec. 1919.
60. Marie Nielsen: Den interskandinaviske Arbejderkongres og tredje Internationale, Solidaritet 1.1.20.
61. Marie Nielsen: Er Danmark modent for Socialisering? 3.
62. Samme 13.
63. Samme 20.
64. Samme 32.
65. Martin Andersen Nexø: Breve, bd. II, 19f.
66. Brev til Nexø. Martin Andersen Nexø: Breve, bd. II, 20.
67. Lenin kendte jeg. Interview, Social-Demokraten 17.12.50.
68. Protokolle des II KI-Kongresses, bilagene.
69. Samme, 352ff.
70. Ernst Christiansen: Men det gik anderledes, 92.
71. Lenin kendte jeg. Interview. Social-Demokraten 17.12.50.
72. Marie Nielsen hjemkommen fra Rusland. Solidaritet 7.9.20.
73. Med sin lange artikelserie »Moskva og Syndikalismen«, senere udsendt som pjece af Kommunistisk Lærerkreds Forlag. Genoptrykt i Carl Heinrich Petersen: Danske revolutionære, 186ff.
74. Chr. Christensen: Til Danmarks radikale Arbejdere. Flyveblad.
75. Frederiksberg Skolekommission, FK 1920/21 Nr. 185 27.2.20.
76. Frederiksberg Kommunalbestyrelse til Undervisningsministeriet 16.3.20.
77. Undervisningsministeriet til Frederiksberg Kommunalbestyrelse i AX 1191 6.10.20.
78. Solidaritet 15, 16 og 17.10.20. Se osse Arbejdet 14 og 15.10.20.
79. Brev fra Nexø til Eugen Olausson 16.8.20, Nexø: Breve, bd. I, 351f.
80. Brev fra Nexø til M. Kobetskij 1.12.20, Nexø: Breve, bd. I, 362f.
81. Brev til Kobetskij 1.12.20. Kopi.
82. Brev til Kobetskij april 21. Kopi.
83. Til Danmarks fagorganiserede Arbejdere. Løbeseddel fra FS/DKP.

84. Brev til Hertha Sturm 19.10.22. Kopi.
85. Brev til Kobetskij og Zinoviev 9.7.21. Kopi.
86. Brev til Zinoviev 2.9.21. Kopi.
87. Frels Ruslands Børn. Løbeseddel fra Kvindekomiteen.
88. Bericht des Frauenkomitees 3.7.22.
89. Marie Nielsen: Beretning over Arbejdet i Enhedsudvalget. Situationen, flyveblad.
90. Arbejderbladet 11.2.22.
91. Brev fra Niels Johnsen til Aage Jørgensen 9.8.21. Aage Jørgensen-arkiv.
92. Rich. Jensen: En omtumlet Tilværelse, 68.
93. Peter Thomsen: En Redegørelse, 4. Aage Jørgensen-arkiv.
94. [Johs. Erwig:] Hvorledes Kup'et foregik, Situationen, flyveblad.
95. Brev til Zinoviev 16.2.22. Kopi.
96. Brev fra Nexø, Nexø: Breve, bd. II, 16f.
97. Ernst Christiansen: Men det gik anderledes, 117.
98. Brev til K.M. Åkermann 6.4.22. Kopi.
99. Brev til K.M. Åkermann 10.4.22. Kopi.
100. Brev til Zinoviev 15.4.22. Kopi.
101. Brev fra Zinoviev 30.5.22.
102. Brev til Olaf Scheflo 24.4.22. Kopi.
103. Arbejderbladet 30.6.22.
104. Gunhild Höglund: Moskva tur och retur, 143.
105. Samme, 144.
106. Brev fra Nexø til O. W. Kuusinen 2.7.22, Nexø: Breve, bd. II, 40f.
107. Brev fra Mielenz u.d.
108. Marie Nielsen: Beretning over Forhandlingerne med K.I.E.K [= EKKI] i Anledning af Partiets Appel.
109. Marie Nielsen: Forslag til kongressen.
110. Brev til Zeth Höglund 5.9.22. Kopi.
111. Brev til Zeth Höglund 23.10.22. Kopi.
112. Kommunistiske kontra Syndikalister er oprykt hos Carl Heinrich Petersen: Danske Revolutionære, 240 ff.
113. Brev til Zinoviev 24.10.22. Kopi.
114. Bulletin des IV Kongress nr. 29, 10.12.22, 11ff.
115. Brev til Frederiksberg Skolekommission 29.8.26.
116. Se generelt lægget: Pensionssagens genoptagelse 1924-29, Marie Nielsen-arkiv.
117. Marie Nielsen: Marie Grubbe - Fremtidens Kvinde, Fremad 1.5.13.
118. Marie Nielsen: En Kvindes Betragtninger over Storstrejkssituationen, Solidaritet 12.3.21.
119. Brev til Hertha Sturm 6.1.22. Kopi.
120. Bericht des Frauenkomitees 3.7.22.
121. Erklæring, Moskva 26.7.22. Kopi.
122. Brev til Auslandskomite der Arbeiterhilfe, november 22.
123. Brev til Hertha Sturm 19.10.22. Kopi.
124. Brev fra Aino Kuusinen u.d. [1923], og brev til Aino Kuusinen u.d. [1923]
- 125 a. Brev fra Georg Laursen 25.3.23.
- 125 b. Brevet refereret i Nexø: Breve, bd. II, 285.
126. Brev fra Nexø til O. W. Kuusinen 11.1.23, Nexø: Breve, bd. II, 284f.
127. Brev til Nexø 7.6.23, Nexø: Breve, bd. II, 87.
128. Marie Nielsen: Kommunistisk Disciplin, Kommunistisk Internationale 6/1924, 118ff.
129. Gunhild Höglund: Moskva tur och retur, 289ff.
130. Brev fra den faglige opposition til KI og RFI 12.10.24. Kopi.
131. Fragment af indberetning til partiledelsen om DFUs arbejde 1924. Det fremgår at Marie Nielsen hermed går ud af DFU.
132. Brev fra Martin Nielsen/DKP 20.5.26 og Brev til DKP 24.5.26. Kopi.

133. Brev til DKPs forretningsudvalg 20.7.27. Kopi.
134. Brev til DKPs forretningsudvalg og ExR Hugo Sillén 4.8.27. Kopi.
135. Kampen mod Højrefaren, Partiarbejderen december/28.
136. Eksklusion, Partiarbejderen januar/29.
137. Brev til O. W. Kuusinen 20.1.29. Kopi.
138. Brev til KUF 5.7.25. Kopi.
139. Brev til [?] 14.5.31.
140. Mikkel Christensen: Sygekassen Fremtiden 1898-1948, 121f.
141. Indberetning til DKP 2.2.34. Kopi.
142. Et brændende Problem, Arbejderbladet 16.6.36. Denne og de følgende artikler er optrykt i bogen Marie Nielsen: Revolution, Parti, klassekamp og kvindekamp, Tiderne Skifter 1975.
143. Marie Nielsen: Socialisme og Seksuallovgivning, Arbejderbladet 26.6.36.
144. Martin Nielsen: Omkring Marie Nielsens Artikel. Stalin eller Staten? Arbejderbladet 28.6.36.
145. Kvindens Stilling, Svangerskabslovgivningen og Børneforsorgen her og i Sovjetunionen, Arbejderbladet 31.7.36.
146. Brev fra Aksel Larsen 27.8.36.
147. Brev til Dimitrov 23.8.36.
148. Arbejderbladet 30.8.36.
149. Kampen om Trotski er genudgivet af Revolutionære Socialisters Forbund.
150. Se generelt lægget: Socialistisk Samvirke. Alfred Kruse-arkiv.
151. Brev til Alfred Kruse 22.11.37. Kruse-arkiv.
152. Lenin kendte jeg, Social-Demokraten 17.12.50.

ANVENDETE FORKORTELSER

ABA: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.
 agitprop: agitation og propaganda.
 AIC: Arbejderbevægelsens Informations Central.
 AO: Arbejderkvinders Oplysningsforbund.
 cit.: citeret
 DFU: Det faglige udvalg.
 DsF: De samvirkende Fagforbund.
 DKP: Danmarks Kommunistiske Parti.
 EKKI: Eksekutiv-Komiteen for Kommunistisk Internationale.
 ExR: Eksekutiv Repræsentant (EKKI-repræsentant)
 FS: Fagoppositionens Sammenslutning.
 KI: Kommunistisk Internationale, Komintern.
 KP: Kommunistisk Parti.
 KUF: Kommunistisk Ungdoms Forbund.
 RFI: Røde Faglige Internationale, Profintern.
 SAP: Socialistisk Arbejder Parti.
 SD: Socialdemokratiet.
 SUF: Socialdemokratisk Ungdoms Forbund.
 SUKP: Sovjet Unionens Kommunistiske Parti.
 u.d.: uden dato.
 USPD: Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands.
 USD: Uafhængige Socialdemokrati.
 VSP: Venstresocialistiske Parti.

LITTERATUR

1. utrykt materiale i ABA.

Marie Nielsen arkivet er naturligvis hovedkilden, men hertil kommer:

Aage Jørgensen arkivet

Alfred Kruse arkivet

Martin Andersen Nexø arkivet

AIC arkivet, læggene FS, SAP og Røde Garde.

Hans Palbo arkivet, læggene Marie Nielsen, Erwig og Internationale.

Socialdemokratisk Vælgerforening Frederiksberg 2. Kreds Protokol 1912-34.

SD-Hovedbestyrelsesprotokol.

Diskussionsklubben Internationale protokol 1916-18.

Karl Marx-klubbens medlemsliste.

Klubben Internationale medlemsliste og protokol.

Diskussionsklubben Socialisten Kassebog.

2. Blade og tidsskrifter

Arbejderbladet

Arbejdet

Bulletin des IV Kongresses der KI

Bulletin du V Congres de l'Internationale Communiste

Det ny Arbejderblad

Faglig Kamp

Fremad

Klassekampen 1918-19

Klassekampen 1922-23

Kommunistisk Internationale

Kommunistische Internationale

Kvindernes Oplysningsblad

Moskau, III KI kongres

Partiarbejderen

Spartakus

Socialisten

Solidaritét

3. Andet trykt materiale

Ankjær, R.: Korruptionen i »SAP«, Dagens Ekko 2.4.19

Berichte zum Zweiten Kongress der Kommunist. Internationale, Hamburg 1921.

Bertolt, Oluf, Ernst Christiansen og Poul Hansen. En Bygning vi rejser II, Kbh. 1955.

Christensen, Mikkil: Sygekassen Fremtiden 1898-1948, Kbh. 1948.

Christensen, Chr.: Moskva og Syndikalismen, Kbh. 1921.

Christensen, Chr.: Til Danmarks radikale Arbejdere, flyveblad [1920].

Christiansen, Ernst: Men det gik anderledes. Erindringer og vurderinger. Kbh. 1960.

Christiansen, Ernst: I Bolschewikernes Rusland. Indtryk fra en Studierejse, Kbh. 1919.

Christiansen, Ernst og Johs. Erwig: Striden i Socialdemokratiet, Kbh. 1919.

Christiansen, Ernst og Johs. Erwig: Fire Aars Kamp. SUF under Verdenskrigen, Kbh. 1918.

De blodige Begivenheder i Gaar, Klassekampen 14.11.18.

Eksklusion, Partiarbejderen januar 1929.

[Erwig, Johs.:] Hvorledes Kup'et foregik, Situationen, flyveblad [1922]

Et brændende Problem, Arbejderbladet 16.6.36.

Fra Dagblad til Ugeblad, Arbejderbladet 17.2.22.

Frels Ruslands Børn, løbeseddel fra Kvindekomiteen [1922]

Houmann, Børge: Nu eller aldrig. Et Manuskript og nogle breve, der belyser Martin Andersen Nexø's revolutionære virke i 1919, Århus 1969.

Höglund, Gunhild: Moskva tur och retur, Stockholm 1960.

- I Fjendens Vold, Klassekampen 23.11.18.
- Jensen, Karl V: Udviklingen i den revolutionære Bevægelse i Danmark, Kbh. 1922. 2. udg. Kbh. 1972.
- Jensen, Richard: En omtumlet tilværelse, Erindringer, Kbh. 1957.
- Kampen mod Højrefaren, Partiarbejderen december 1928.
- Kilbom, Karl: I hemligt oppdrag, Stockholm 1954.
- Kvindens Stilling, Svangerskabslovgivningen og Børne forsorgen her og i Sovjetunionen, Arbejderbladet 31.7.36.
- Lenin kendte jeg, Interview, Social-Demokraten 17.12.50.
- Marie Nielsen død. Nekrolog, Social-Demokraten 7.4.51.
- Marie Nielsen hjemkommen fra Rusland, Solidaritet 7.9.20.
- Materiale om DKPs Historie I-III u.å.
- Medens Verdensbolschevismens røde Bølger skyller, Klassekampen 14.11.18.
- Nexø, Martin Andersen: Aabent Brev, Solidaritet 9.12.19.
- Nexø, Martin Andersen: Breve I-III, udg. af Børge Houmann, Kbh. 1969-72.
- Nielsen, Marie: Marie Grubbe - Fremtidens Kvinde, Fremad 1.5.13.
- Nielsen, Marie og H.P. Sørensen: Foretags- og Diskussionsemner, Kbh. 1916.
- Nielsen, Marie: Afstemningen paa Kongressen, Fremad 25.11.16.
- Nielsen, Marie: Et Ord i egen Sag, Fremad 6.4.18.
- Nielsen, Marie: Skandaløse Retsforhold, Klassekampen 9.10.18.
- Nielsen, Marie: Grundloven og Frihedskæmperne, Klassekampen 12.10.18.
- Nielsen, Marie: Ulvene Hyle, Klassekampen 29.10.18.
- Nielsen, Marie: Proletariatets Skæbnetime, Klassekampen 2.11.18.
- Nielsen, Marie: Den interskandinaviske Arbejderkongres og tredje Internationale, Solidaritet 1.1.20.
- Nielsen, Marie: Er Danmark modent for Socialisering? Kbh. 1920.
- Nielsen, Marie: Den interskandinaviske Arbejderkongres og tredje Internationale, Solidaritet 1.1.20.
- Nielsen, Marie: Er Danmark modent for Socialisering? Kbh. 1920.
- Nielsen, Marie: Indtryk fra et Fængsel II, Solidaritet 12.1.21.
- Nielsen, Marie: En Kvindes Betragtninger over Storstrejkssituationen, Solidaritet 12.3.21.
- Nielsen, Marie: Kommunistisk Internationales nye Politik, Arbejderbladet 21.1.22.
- Nielsen, Marie: Beretning over Arbejdet i Enhedsudvalget, Situationen, flyveblad [februar 22].
- Nielsen, Marie, Johs. Erwig og Sigv. Hellberg: Kommunisten kontra Syndikalister, Kbh. 1922.
- Nielsen, Marie: Kommunistisk Disciplin, Kommunistisk Internationale 6/24, 118ff.
- Nielsen, Marie: Revolution, Kbh. 1927.
- Nielsen, Marie: (sammen med den øvrige delegation) Hvad danske Arbejderkvinder saa og oplevede i Sovjetunionen, Kbh. 1930.
- Nielsen, Marie: Socialisme og Seksuallovgivning, Arbejderbladet 26.6.36.
- Nielsen, Marie: Kampen om Trotzki, Kbh. 1937.
- Nielsen, Martin: Omkring Marie Nielsens Artikel. Stalin eller Staten. Arbejderbladet 28.6.36.
- Nørlund, Ib: Det knager i samfundets fuger og bånd. 2. udg. Kbh. 1966.
- Olsen, Jørgen og Bjarne Schoubye: Reformpolitik eller revolution. Kbh. 1973

Marie Nielsen - a political biography. Instead of a summary.

Marie Nielsen was born on the 23.12.1875, daughter of a smallholder in North Zealand. From the age of 14 she earned her living and spent the next 14 years as a servant, washerwoman and cleaner. She saved money to study at a teacher's training college at which she qualified in 1908.

Her political consciousness was awoken during her education and she joined the Socialdemocratic Youth League (SUF) and the Socialdemocratic Party (SD) in 1908. She became a prominent member of the left wing of the party. From 1916 she was a member of the party's leading committee [hovedbestyrelse]. The impression made upon her by the Russian revolution contributed to a radicalisation of her views and led her to break with SD and SUF in 1918. She then formed the Socialist Workers Party (SAP) along with a group of radical workers. Beside this organisation there was the revolutionary syndicalist opposition in the labour movement's Labour Opposition Federation (FS) led by Christian Christensen. The revolutionary element in the labour movement grew strongly in 1918, and experienced several confrontations with the state. The entire SAP and FS leadership were given severe imprisonment sentences, among them Marie Nielsen. As a result SAP and its daily »The Class Struggle« [Klassekampen], edited by Marie Nielsen, lost its working class standing, which led to dissolution of SAP and its subsequent split into two factions in the autumn of 1919. One faction followed Marie Nielsen into FS while the other joined the recently established Left Socialist Party [Venstresocialistisk parti, VSP], started after SUF's break with the SD. VSP became affiliated with the Comintern. Marie Nielsen stood for a communist line within FS and she took part in the 2nd Comintern congress as a representative of the Communist Teachers Club. She and the author Martin Andersen Nexø worked at a coalition of FS and VSP (which by that time had changed its name to the Danish Communist Party, DKP). The Comintern gave permission to establish a federation in spite of directives to the opposite effect contained in the Moscow Theses. The Federation existed from 1921 to 1922. Its bureaucratic machinery caused difficulties and Marie Nielsen argued for the formation of an all-out communist party. The organisation was, however, split by a coup which meant the existence of two parties from Feb. 1922 to Sept. 1923, both called Denmark's Communist Party (DKP). The Comintern tried in various ways to reunite the two parties, which took 1 1/2 years. From that time Marie Nielsen played a more retired role and left the leading strata in the party. She turned to labour activity and took part in the organization of labour clubs for oppositional workers.

In 1925 she started her participation in the party's women's politics, under the auspices of the Working Women's Information Association [Arbejderkvinders Oplysningsforbund]. She edited their organ and was responsible for the creation of its line in sexual politics. The association carried out a continual agitation for information on contraception and for free abortion.

In 1929 she was excluded from the party after the change of policy in the SUCP and the Comintern, on account of her defence of Trotsky and her labour policy which was violently attacked. She was again admitted into the party in 1932, but for a short period only. Her opposition to the Moscow trials in 1936 led to her final exclusion.

During the last years of her life she maintained contact with minor groups to the left of DKP, particularly with those which were Trotskyist, without, however, ever participating in active politics. She died on the 6th April 1951.